

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 126. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius04val-shoot-idm140034110375744.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

INDLEDNING.

I det Forord til Fru Eline Gøje, hvormed Palladius indleder sin Oversættelse af Bugenhagens Passionshistorie, skriver han, at han allerede for "vel tolf Aar siden" [d. v. s. omkr. 1543] var blevet opfordret af nogle fromme Guds Ords Tjenere og Sjælesørgere til at udsætte Christi Døds og Pines Historie efter de fire Evangelisters Beskrivelse lige som Doctor Johannes Bugenhagen havde uddragen den nogle Aar tilforn "baade paa latine og tyske". Han havde troet at kunne faa Tid til det med det samme, men andet Arbejde optog ham dengang, saa han først nu i sit "Skrøbeligheds oc siugdoms Aar" har faaet Oversættelsen besørget.

I.

Som Palladius her nævner, findes Bugenhagens Passio baade paa Latin og Tysk. Ældst er den latinske Udgave, der fremkom 1524 sammen med B.'s Kommentar til 5. Mosebog m. m. 1 To Aar efter udkom en tysk Oversættelse, besørget under Bugenhagens Tilsyn af hans Kapellan Johs. Mantelius. 2 Indholdet af de to Udgaver, der stemmer nøje overens, er følgende: 1. Bugenhagens Fortale; 2. Et Stykke om Aarsagerne til Christi Død og 3. om Jødernes Blindhed; 4. Om ^{*}-^{*} 130 Christi Rejse til Jerusalem; 5. Historie paa Palmelørdag; 6. paa Palmesøndag; 7. paa Palmemandag og 8. paa Palmetirsdag; 9. Et Stykke om Paaskefesten; 10. Christi Pines og Døds Historie og 11. Christi Opstandelses Historie efter de fire Evangelister; 12. Bugenhagens Efterskrift til Læseren. Af disse Stykker mangler de ræsonnerende, Nr. 3, 4, 9 og 12, i Palladius' Oversættelse. Omvendt findes forskellige Stykker hos Palladius, som ikke findes hos Bugenhagen, ligesom selve Bibeltexterne er udførligere i den danske end i den tyske og latinske Text. Man maa da allerede heraf slutte, at det Grundlag Palladius har benyttet har været forskelligt fra Bugenhagens Original. Nu findes der paa det kgl. Bibliotek - foruden den latinske og tyske Original - en Udgave fra 1618, besørget af Daniel Cramer. Denne Udgave indeholder paa en enkelt Undtagelse nær (se ndf.) de Stykker, som Palladius har udover Bugenhagens Original: Om Lazarus (ndf. S. 146-148), en Christi Prædiken (ndf. S. 154) og 53. Kap. af Jesaia (ndf. S. 195 f.), ligesom Udgaven meddeler Bibeltexterne i samme Omfang som Palladius. Det er da utvivlsomt, at de hernævnte Tilføjelser og Udvidelser ikke skyldes Palladius, men fandtes i den Udgave, han har benyttet. Kun Slutningsstykket i den danske Udgave: "Om Jesu Christi Tilkommelse etc." (fra Matth. 25) er muligvis tilføjet af Palladius; det findes i hvert Fald ikke i nogen af de tyske Udgaver. 1

Saa vidt de enkelte Dele af Passionshistorien. Hvad selve Oversættelsen angaar, saa maa man skelne imellem de Stykker, der ligefrem - ogsaa i de tyske Udgaver - er taget fra Biblen (Historien om Lazarus, Historien paa Palmelørdag og en Prædiken Christi) og dem, der er ^{*} 131 sammenskrevet af Bugenhagen paa Grundlag af Evangelierne. Ved de første Stykker er der egentlig ikke Tale om en Oversættelse, men om en Afskrift af den danske Bibel. Ved de andre Stykker gengives Bugenhagens Text, men dog saa vidt muligt med Benyttelse af Biblens Ordlyd, Som Illustration til det her fremsatte skal anføres et Stykke af Passionshistorien i Daniel Cramers Udgave 1618 med Tilføjelse af Varianter fra Bugenhagens Originaludgave og en Sammenstilling med den danske Gengivelse og den tilsvarende Text i Biblen 1550.

Udgaven 1618 (Bl. N 4 v):

Vnd da nu JEsus war zu Bethanien/ im Hause Simonis des Aussetzigen/ trat zu jhm ein Weib/ das hat ein Glaß mit vngefelschtem vnd kötlichen Nardenwasser/ vnnd sie zubrach das Glaß/ vnd gos es auff sein Häupt/ [da Er zu Tische saß. 1 Da [das seine Jünger sahen/ wurden sie vnwillig 2 / vnnd sprachen/ was sol doch dieser Vnraht? man köndte das Wasser/ mehr denn vmb drey hundert [Groschen 3 verkauft haben/ vnd dasselbe den Armen gegeben/ vnd murreten vber sie. Da das JEsus merckte/ sprach Er zu jhnen/ Lasset sie [zu 4

frieden/ Was bekümmert jhr das Weib? Sie hat ein gut Werck an mir gethan/ jhr habt allezeit Armen bey euch/ vnd wenn jhr wolt/ könd jhr jhnen gutes thun/ mich aber habet jhr nicht allezeit/ sie hat gethan/ was sie kund/ [denn/ das sie diß wasser hat auff meinen Leib gegossen/ damit ist sie 5 zuvor kommen/ meinen Leichnam zu salben/ zu meinem Begräbnis. Warlich ich sage euch/ wo das Evangelium geprediget wird in aller Welt/ da wird man auch das sagen/ zu jrem gedächtnis/ das sie jetz gethan hat.

Palladius' Oversættelse ndf. S . 156-157 :

*Oc Der Jhesus vaar nu i Bethanien/ vdi Simonis den Spedalskis hus/ da traadde en Quinde til hannem/ som haffde it Glass met wforfalsket Nardis vand 6 / oc hun sønderbrød glasset/ oc vdstyrte det paa hans hoffuet/ som hand sad til bordz. Der nogle aff hans Disciple det saae/ toge de det til mistycke/ oc sagde: Huor til tiener dette wraad? Mand kunde haffue solt dette vand mere end for try Hundrede Penninge/ oc giffuet Fattige. *-*-*-* 132 Oc de knurrede paa hende. Der Jhesus det merckte/ sagde hand til dem: Lader hende met fred/ Hui bekumre i denne Quinde? Hun haffuer giort en god gierning mod mig/ I haffue altid Fattige hos eder / Oc naar i ville da kunde i gjøre dem til gode/ Men mig haffue i icke altid . Hun gjorde huad hun kunde/ At hun vdstyrte dette vand paa mit Legeme / der met er hun tilfaarn kommen at salue mit Legeme/ til min begraffuelse. Sandelige/ ieg siger eder/ Huor som dette Euangelium bliffuer predicket i den gantske Verden/ der skal mand oc sige det/ til hendis hukommelse/ det hun haffuer nu giort . 1*

Hertil svarer følgende Text i den danske Bibel:

Matth. 26 .

Der Jhesus vaar nu i Bethanien/ vdi Simonis den Spedalskis huss/ da traadde en Quinde til hannem/ som haffde it Glass met kaasteligt Vand/ oc vdstyrte det paa hans Hoffuit/ som han sad til bordz. Der hans Disciple det saae/ toge de det til mistycke/ oc sagde/ Huor til tiener dette wraad? Dette Vand maatte bleffuet dyre solt/ oc giffuit Fattige. Der Jhesus det merckte/ sagde han til dem/ Hui bekumre i denne Quinde? Hun haffuer giort en god gerning mod mig/ I haffue altid Fattige hoss eder/ Men mig haffue i icke altid. At hun vdstyrte dette Vand paa mit Legeme/ haffuer hun giort/ at mand skal begraffue mig. Sandelige ieg siger eder/ Huor som dette Euangelium bliffuer predicket i den gantske Verden/ der skal mand oc sige til hendis Hukommelse/ hvad hun haffuer giort.

Marc . 14 .

Oc der hand vaar i Bethanien i Simonis den Spedalskis Huss/ oc sad til bordz/ Da kom en Quinde/ hun haffde it Glass met wforfalsket oc kaasteligt Nardis vand/ oc hun sønderbrød glasset/ oc vdstyrte det paa hans Hoffuit. Da vaare nogle/ som toge det til mistycke/ oc sagde/ Huad skal dog dette wraad? Mand kunde haffue sold dette Vand mere end for try hundrede Pendinge/ oc giffuit fattige. Oc de knurrede paa hende. Oc Jesus sagde/ Lader hende met fred/ hui bekumre i hende? Hun gjorde en god gerning mod mig. I haffue altid Fattige hoss eder/ Oc naar I ville/ da kunde i gjøre dem til gode/ Men mig haffue i icke altid. Hun gjorde huad hun kunde/ Hun er tilfaarn kommen/ at salue mit Legeme til min begraffuilse. Sandelige siger ieg eder/ Huor som dette Evangelium predickis i al Verden/ Da skal mand oc sige det til hendis Hukommelse/ som hun nu gjorde.

*
- 133

Texten er altsaa sammenskrevet af Beretningen hos Matthæus og Marcus, intet Ord er tilføjet, som ikke findes i Biblen, og paa den anden Side er de to Evangelisters Fortællinger udnyttet til sidste Tøddel. 1

Efter hvert lille Afsnit har Bugenhagen tilføjet en Kommentar; alle disse Kommentarer har Palladius udeladt ligesom de større sammenhængende Betragtninger ("Om Jødernes Blindhed, Om Paaskefesten" m. m., se ovf. S. 130). Palladius har villet give Lidelseshistorien *efter den danske Bibel* ; hertil har han benyttet Bugenhagens Sammenstilling af Skriftsteder; men hvad der hos Bugenhagen fandtes af jævne Forklaringer eller lærde Udlægninger har han uden Vaklen strøget.

II.

Om det nærmere Formaal med Oversættelsen faar vi Underretning i Forordet, hvor det hedder: "denne Passis Historie haffuer aldri saa flitelige oc endrectelige effter de fire Euangelisters bescriffuelse/ veret tilsammen bescreffuen aff nogen til denne dag/ paa vort danske maal/ som den nu . . her findis/ saa at hver Sogneprest oc Sielesørgere her vdi Danmarcks Rige/ saa vel paa landzbyerne som i kiøbstederne/ haffue her

en ret klar oc wforkaartet text/ naar de om Fasten eller anden tid om aaret skulle predicke * 134 oc forkynde den Christne menighed vor Herris Jesu Christi døds oc pinis Historie/ da haffue de icke behoff at følge nogen anden text effter." Hvad Palladius altsaa vil med dette Arbejde som med de fleste af hans andre er at tilvejebringe Enhed i Gudstjenesten.

Passionshistorien havde vel tidligere foreligget paa Dansk, men ikke i en autoriseret med den danske Bibel stemmende Form. I Ordinansen 1539 staar der (se nærv. Udg. I. Bind, S. 182), at Langfredag om Morgenen efter Børnesangen, naar det menige Folk har udsunget den danske Sang tilsammen, saa skal Prædikeren opstige og oplæse "den hele pass/ stycke effter andet/ lige som han er sammen screffuen vdaff de iij Euangelister/ wed docter Hans Pomer/ indtil opstandelsens historij/ Oc begynde saa. Dette er wor Herres Jesu Christi pinsels historij/ som hun er aff de iij. Euangelister opscreffuen. Der wor Herre Jesus Christus haffde effter nadern tacket/ da gick han heden vd offuer den beck 1 Cidron etc. Der effter maa han paa en halff time wise folket hans pinsels brug/ oc siden effter moltid widere forklare de andre stycker i passen." Denne Oversættelse - thi her synes jo at være Tale om en Oversættelse, al den Stund man ikke godt kan tro, at alle Prædikanter selv var i Stand til at foretage Oversættelsen - kendes ikke. Derimod findes der en Bearbejdelse af Bugenhagens Evangelieharmonie, der ligesom Ordinansen begynder med Jesu Gang til Oliebjerget, det er Hans Tavsens Passio i Postillen 1539. 2 Tavsens deler her Lidelseshistorien i sex Prædikener at holde i Passionsugens sex Dage 3 , og *Texten* til disse Fastepredikener er, uden at Tavsens forresten nævner det, taget fra Bugenhagen.

* * *
-- -- 135

Som Exempel paa Tavsens Oversættelse kan Begyndelsen anføres (sml. hermed Palladius' Oversættelse ndf. S. 169):

Der Jesus med sine Disciple hadde effter Naderen eend lofsangen/ da gick han bort wd som han wor won/ offuer den dam Kydron mod ollibierget/ oc de fulde hannom. Da sagde han til dennom/ I denne nat bliffue i alle for myn skyld foragede/ thij der stoor saa skreffuet/ ieg wil slaa hiurden/ oc faarehiorden skal bliffue adsprid.

Tavsens Bearbejdelse optrykkes endnu i En ny Psalme Bog, trykt hos Jørgen Richolff i Lybeck 1556, 1557 og 1568 1 , men iøvrigt bliver Palladius' Gengivelse eneraadende og bruges uforandret ned i 17. og 18. Aarhundrede, efter at Chr. III's Bibel længst var afløst af nyere Bibeloversættelser. 2

III.

Af selvstændige Udgaver af Passionshistorien i Palladius' Oversættelse kendes følgende:

1. *Originaludgaven 1556* . Udgaven er nu tabt I ældre Bibliografier (saaledes hos Nyerup og Kraft, Biskop Harboe (i NkS. 2710. 4° III), C. L. Heiberg o. a.) opgives København som Trykkested; den har da efter al Sandsynlighed været trykt hos Hans Vingaard ligesom Palladius' øvrige samtidige Skrifter. 3

* * *
-- -- 136

2. *Udgaven 1575* . Titelblad og Format se nedenfor. Udgaven er trykt hos Matz Vingaard med en stor smuk Type (17 Linjer paa Siden). Efter Passionshistorien, der slutter paa Blad O 8 og saaledes omfatter 14 Oktavark, følger Tidemands "Jerusalems oc Jødernis Jemmerlige oc Ynckelige forstøringe kortelige aff Josephi Historie fordansket".

Paa sidste Textblad (V 6) staar: *Denne bog er Prentet i Kiøbenhaffn/ aff Matz Vingaard/ Borgere oc Bogeprentere der sammesteds/ paa hans egen bekaastning/ Oc bleff fuldent den 22. dag Septembris/ Aar M. D. LXXV. Oc findis hun sammesteds til kiøbs* . Derefter et Træsnit og Mads Vingaards Symbolum. Af denne Udgave findes 2 Exemplarer paa det kgl. Bibl. Det ene - trykt paa tykt gult Papir og indbundet i et samtidigt Pergamentbind med Blindtryk - er særdeles godt bevaret. Desuden ejer Sjællands Stiftsbibliotek et Exemplar.

3. *Udgave 1581* . Indhold, Titelblad og Format som foregaaende; dog har Foden af Titelbladet følgende noget afvigende Ordlyd: *Er her ocsaa Jerusalems oc Jødernis | ynckelige Forstøring/ etc. | Nu tryckt vdi Kiøbenhaffn paa ny igien/ | oc met skøne Figurer beprydet. | Cum Gratia & Privilegio. | 1581* . Denne Udgave er trykt hos Andreas Gutteruitz i København. To Exemplarer, hvoraf det ene stærkt beskaaret, findes paa d. kgl. Bibliotek. Desuden Exemplarer i Univ. Bibl. og i Karen Brahes Bogsamling.

4. *Udgave 1603* . Indhold, Titelblad og Format som de foregaaende Udgaver. Paa Foden af Titelbladet: *Prentet i Kiøbenhaffn | hos Henrick Valdkirch* . Paa sidste Blad: Anno. M. DC. III . Exemplar paa d. kgl. Bibl.

5. *Udgave 1628* . Indhold, Titel og Format som foregaaende. Paa Foden af Titelbladet: *Prentet i Kiøbenhaffn/ hos | Henrich Waldkirch. | 1628* . Exemplar paa d. kgl. Bibl. 1

*
- 137

6. *Udgave 1644* . Indholdet af denne Udgave er det samme som i de foregaaende: Palladius' Oversættelse af Bugenhagens Evangelieharmoni og Tidemands Fordanskning af Jerusalems Forstyrrelse; men herefter er føjet et Skrift af Jesp. Brochmand: *Gudelig Vndervjssning Om vor Herris oc Frelseris JESV CHristil Pjne oc Død* . Bogen er *Prentet i Kiøbenhaffn/ Aff Peter Haake, Aar M. DC.XLIV* . Titelblad og Format som omstaaende facsimilerede Gengivelse. Exemplar paa d. kgl. Bibliotek.

7. *Udgave 1644* . Format og Indhold som foregaaende Udgave; men paa Foden af Titelbladet staar, at Bogen er prentet paa *Jochim Moltkens* Bekostning. Trykkeriets Navn er ikke angivet. Exemplar paa Universitets Biblioteket.

8. *Udgave uden Aarstal* . Denne Udgave er trykt hos Henrich Waldkirch. Indhold og Udstyr svarer i alle Enkeltheder til Udgaven 1603. Blot er der intet Aarstal angivet paa sidste Blad. Smukt bevaret Exemplar paa d. kgl. Bibliotek.

9-10. Mens de ovf. beskrevne Udgaver er fuldstændige Optræk af den ældste kendte Udgave, findes der et Par Fragmenter af nogle smaa Udgaver, der ligesom de ovenfor nævnte Salmebøger har benyttet Palladius' Text til Passionshistorien, men udelader de øvrige bibelske Stykker og Palladius' og Bugenhagens Fortaler og heller ikke paa Titelbladet nævner disses Navne.

Der er bevaret to saadanne Fragmenter, begge findes paa det kgl. Bibliotek:

Fragment 1601 . Titelblad og Format som omstaaende facsimilerede Gengivelse. Bevaret er Bl. A, Aij, Aiiij, Aiiij samt fire usignede Blade. Paa Bagsiden af Titelbladet findes et Skriftsted, derefter begynder øverst paa A 2 r Passionshistorien med Ordene: *Der den Søde Brøds Høytid*¹³⁸ *vaar nær* og fortsætter med Texten svarende til Palladius' Oversættelse nedenfor S. 156 L. 13-S. 160 L. 1; Texten 139 paa de unummerede Blade svarer til Palladius' Text nedenfor S. 172 L. 13 (*Salen*) - S. 177 L. 7 (*Paasken*).

Fragment u. A . Dette Fragment mangler Titelblad, og den øverste Del af Bladene er skaaret af. Der er bevaret sex Blade af Arkene A, B, C og sex Blade af Tidemands Jerusalems Forstyrrelse. Format og Type er 140 omtrent som paa det første Fragment. Udgaven er forsynet med smaa Træsnit. 1

11. Foruden disse Fragmenter findes et fuldstændigt Exemplar af en *Udgave fra 1741* af Passionshistorien svarende til Texten nedenfor S. 169 L. 2-S. 184 L. 2. Titlen er: *Passio. | Vor HERRES | Jesu Christi | Pines og Døds Historie, | Efter de fire Evangelisters Beskrivelse. | Matth . 26. 27. 28. Marc. 14. 15. 16. | Luc. 22 . 23. 24. Joh. 18. 19. 20. | (Træsnit) | Kiøbenhavn, 1741. | Findes tilkiøbs paa Børsen, i Otto Christo- | pher Wentzells Boglade* . Bogen slutter med en "Bøn i Fasten" og Velsignelsen. Exemplar paa det kgl. Bibliotek.

*

141

142

143

**Erlig oc velbyrdig Quinde Frw Eline
Gøye til Klausholm/ salige Her Mauritz Oluffssøns Ridders
effterleffuerske/ ynsker ieg Peder Palladius Doctor/
Naade oc Fred i vor Herre
Jhesu Christo.**

Kiere Frw Eline/ effter en euig tack sigelse for alle velgierninger. etc. giffuer ieg eder venlige tilkiende at det er vel tolff Aar siden/ at nogle fromme Guds ords tienere oc Sielesørgere/ som paa den tid vaare baade her vdi Københaffn/ ocsaa disligeste andersted her vdi Riget/ begerede aff mig tit oc offte/ at ieg vilde tage mig

den wmage offuer/ oc vdsætte til Guds ære/ oc alle fromme Christne i Danmarck til trøst oc hufualelse/ paa vort danske maal/ Vor Herris Jhesu Christi døds oc pinis Historie effter de fire Euangelisters bescriffuelse/ lige som den høylærde Mand Doctor Johannes || Bugenhagen Pomern haffde den tid nogle Aar tilforn/ vddraget aff de fire Euangelister/ baade paa latine oc tytske. Der vdi lod ieg mig veluillig finde/ oc meente at ieg skulde strax haffue fuldkommet samme løffte oc arbeyde/ oc tog mig samme passens Historie strax forhender at fordanske den/ men det vilde dog paa samme tid icke lyckis met mig/ før nu i dette min skrøbeligheds oc siugdoms Aar/ for atskillige sagers skyld.

Kiære Frw Eline/ mand pleyer at sige: huo som icke forsmaar lidet/ den er mere gaat verd. Effterdi at i toge den lille Bønebog til tacke/ som ieg faar nogle Aar skenckte eder/ da er her ocsaa it herligt klenodie/ icke aleniste at formere eders Libri met/ men til at stadfeste eders Tro oc ellers trøste eder met i eders viduedom/ som vor eniste lærere oc saliggørere Chrtstus Jhesus befaler alle sine tro Predickere at/ giffue || dem mere aff det hellige Euangelij liggendefæ/ som haffue noget tilforn/ at de kunde voxte oc formeris i Troen/ 144 oc at den gnist som er optend i hiertet/ icke skal vdslyckis/ men vederquegis io mere oc mere/ til det euige lifff oc salighed.

Nu haffue i lenge siden/ ia for mange Aar (Gud vere loffuet) faaet en sand vidskaff om vor Herre Jhesu Christo/ huor met i daglige omgaas/ oc der vdi io mere oc mere forfremmis oc forbedris/ lige som den Euangeliske Quinde/ Luce xiiij. gjorde/ der tog det stycke Surdey/ deynede det i tre skepper mel/ indtil det surnede altsammen. Der faare ere de værde at giffue meer som Christus siger en anden sted: Huer som haffuer/ den skal mand giffue mere/ at hand kand faa offuerflødelige nock. I haffue den Billede bog/ som de kalde den lille Passional paa Tytske/ men det ene gode kaster det andet icke bortt. Der faare sender ieg eder nu denne || til paa danske/ at io diss flere bøger i haffue aff saadanne/ diss bedre kunde i komme ihu oc begaa vor Herris Jhesu Christi hellige oc salige pine oc død/ som S. Paulus siger/ at wi skulle forkynde Herrens Død indtil hand kommer/ Oc i kunde videre vnderstaa eder den store wbegribelige velgerning/ som vor Herre Jhesus Christus haffuer beuist oss/ met sin pine oc død oc ærefulde Opstandene/ til vor Salighed/ wforskylt i alle maade.

I finde ocsaa her vdi en dyrbar perle oc kaasteligere liggendefæ (der som i ville ellers lede der effter) end Sanct Eline Keyser Constantini moder skulde haffue fundet i Jerusalem/ om det kunde findis sant at vere/ som er screffuet om hende/ Huilcket dog det wgudelige Paffuens folck hulde saa vist at vere/ huorlunde hun skulde haffue søgt oc fundet det kaarss som Christus hengde paa/ at de stifftede en wgudelig || fest der aff/ oc fastede en Træ afftens faste/ fom de saa kaldede etc. Men her finde i icke Træ eller staack fom er icke vært at lede effter i den maade/ men den kaarefeste Jesum Christum/ som hengde paa kaarsset/ døde oc vdgaaff sit rosens Blod/ huor met hand toede oss aff alle vore synder/ oc opstod til vor Retfærdighed.

Siden befinde i ocsaa i sandhed (huilcket dog skal vere sagd foruden roes) at denne Passis Historie haffuer aldri saa flitelige oc endrectelige effter de fire Euangelisters bescriffuelse/ 145 veret tilsammen bescreffuen aff nogen til denne dag/ paa vort danske maal/ som den nu (Gud vere loff oc tack) her findis/ saa at huer Sogneprest oc Sielesørgere her vdi Danmarcks Rige/ saa vel paa landzbyerne som i kiøbstederne/ haffue her en ret klar oc wforkaartet text / naar de om Fasten eller anden tid om aaret skulle || predicke oc forkynde den Christne menighed vor Herris Jesu Christi døds oc pinis Historie/ da haffue de icke behoff at følge nogen anden text effter/ end som dem oc huer from Christen nu er her met stor flit tilsammen bescreffuen/ Oc haabis mig met Guds hielp/ at den som vil tage saadant mit arbeyde til tacke/ er skeet en stor tieniste oc gaffn/ som de selfue skulle befinde/ naar de nu faa læst; dette mit føye arbeyde met flit igiennem. Kiære Frw Eline/ den samme kaarefeste Jhesum Christum/ som ieg nu her met faa ord haffuer talet om/ vil ieg haffue eder oc alle tro Christne befalet til euigtid/ Amen.
screffuet i Kiøbenhaffn Sancti
Martini dag.

Anno Domini M. D. LVI .

146

Det Elleffpte Capittel Johannis om Lazaro.

DEr laa en fiug/ som hed Lazarus aff Bethania/ i Marie oc hendis systers Marthe By. Men Maria vaar den/ som saluede Herren met salue/ oc tiurde hans Føder met sit haar/ Den sammis broder Lazarus vaar siug. Da sende hans Systre til hannem/ oc lode hannem sige: Herre/ See/ den du elfker hand ligger siug. Der Jhesus

det hørde/ sagde hand: Den siugdum er icke til Døden/ men til Guds ære/ at Guds Søn || skal prisis der aff. Oc Jhesus elskte Martham/ oc hendis syster oc Lazarum. Der hand nu hørde/ at hand vaar siug/ bleff hand tho dage paa den sted/ som hand vaar/ Der effter siger hand til sine Disciple: Lader oss drage til Judeam igien? Hans Disciple sagde til hannem: Mestere/ Siste gang vilde Jøderne stenet dig/ oc du vilt drage der hen igen? Jhesus suarede: Ere der icke tolff timer om dagen? Huo som vandrer om dagen/ hand støder sig icke/ thi hand seer denne Verdens Lius/ Men || huo som vandrer om natten/ hand støder sig/ thi der er intet Lius i hannem. Saadant sagde hand/ oc der effter siger hand til dem: Lazarus vor ven soffuer/ Men ieg gaar bort/ at opuecke hannem. Da sagde Hans Disciple: Herre/ soffuer hand/ da bliffuer det bedre met hannem. Oc Jhesus taledede om hans død/ Men de meente/ at hand taledede om den legemlige søffn. Da sagde Jhesus dem det obenbare: Lazarus er død/ oc ieg er glad for eders skyld/ at ieg vaar icke der/ paa det i skulle tro/ Men || lader oss drage til hannem. Da sagde Thomas/ som kaldis Tuilling: Lader oss drage met/ at wi kunde dø met hannem. Da kom Jhesus oc fant hannem/ at hand haffde allerede ligget fire dage i Graffuen. Oc Bethania vaar nær Jerusalem/ ved femten agre langt. Oc der vaare mange Jøder komne til Martha oc Maria/ at trøste dem for deris Broder.

Som Martha nu hører at Jhesus kommer/ gaar hun imod 147 hannem/ Men Maria bleff sidendis hjemme. Da || sagde Martha til Jhesum: Herre/ haffde du veret her/ da vaare min Broder icke død/ Men ieg veed endnu/ at huad du beder aff Gud/ det giffuer Gud dig. Jhesus siger til hende: Din Broder skal opstaa. Martha siger til hannem: Jeg veed vel/ at hand skal opstaa i Opstandelsen/ paa den yderste dag. Jhesus siger til hende: Jeg er Opstandelsen oc Liffuet/ Huo som troer paa Mig/ hand skal leffue/ alligeuel at hand døer/ Oc huo som leffuer oc troer paa mig/ hand skal aldri dø. Troer du det? || Hun siger til hannem: Herre/ Ja/ Jeg troer/ at du est Christus Guds Søn/ som kom til Verden. Oc der hun haffde det sagd/ gick hun bort/ oc kaldede sin syster Maria hemelige/ oc sagde; Mesteren er der/ oc kalder at dig. Der hun det hørde/ stod hun strax op/ oc kom til hannem/ Thi Jhesus vaar icke endnu kommen i Byen/ men hand vaar endnu paa den sted/ som Martha møte hannem. Jøderne/ som vaare i Huset hos hende/ oc trøstede hende/ der de saae Mariam/ at hun stod || hastelige op oc gick vd/ da fulde de effter hende/ oc sagde: hun gaar bort til Graffuen/ at græde der. Der Maria kom nu did som Jhesus vaar/ och saa hannem/ da falt hun ned faar hans føder oc sagde til hannem: Herre/ haffde du veret her/ da haffde min Broder icke døet. Der Jhesus saa hende græde/ oc Jøderne ocsaa græde/ som komme met hende/ da gremmedis hand i Aanden/ oc gaff sig suarlige/ oc sagde: Huor lagde i hannem hen? De sagde til hannem: Herre/ kom oc see/ Oc || Jhesu øyen løbe offuer. Da sagde Jøderne: See/ huor kiær haffde hand hannem. Men nogle aff dem sagde: Kunde icke den/ som oplod den Blindis øyen besckicke/ at oc denne icke haffde døet? Men Jhesus gremmedis atter i sig self/ oc kom til Graffuen/ oc der vaar en Hule/ oc en sten lagd der paa. Jhesus sagde: Tager stenen aff/ Martha den dødis syster siger til hannem: Herre/ hand lucter nu ilde/ thi hand haffuer ligget fire dage. Jhesus siger til hende: Haffuer ieg icke sagd dig/ || Der som du troer/ da skulde du see Guds Herlighed. Da løffte de stenen aff som den døde laa. Men Jhesus opløffte sine øyen oc sagde: Fader/ 148 ieg tacker dig/ at du haffuer bønørt mig/ dog veed Jeg / at du hører mig altid/ Men for Folckens skyld/ som her staar omkring/ siger ieg det/ at de skulle tro/ at du vdsende mig.

Der hand det haffde sagd robte hand Met høy røst: Lazare/ kom hid vd. Oc den Døde kom vd/ bunden met Jordeklæder om Føder oc Hender/ Oc hans ansict vaar skiult || met en Suededug. Jhesus siger til dem: Løser hannem/ oc lader hannem gaa. Mange aff Jøderne/ som vaare komne til Maria/ oc saae huad Jhesus gjorde/ trode paa hannem. Men nogle aff dem/ ginge bort til Phariseerne/ oc sagde dem huad Jhesus haffde gjort. Da forsamlede de ypperste Prester oc Phariseerne it Raad/ oc sagde: Huad gjøre wi? Dette Menniske gjør mange Tegen. Forlade wi hannem saa/ da tro de alle paa hannem/ Saa komme da de Romere oc tage fra oss || Land oc Folck. Men en iblant dem/ Caiphas/ som vaar det samme Aar den ypperste Prest/ sagde til dem: I vide intet/ betencke oc intet/ Det er oss bedre/ at it Menniske døer for Folcket/ end at alt Folcket forderffuis. Saadant taledede hand icke aff sig self/ Men effterdi hand vaar det samme Aar ypperste Prest/ da spaade hand/ Thi Jhesus skulde dø for Folcket/ oc icke for Folcket allene/ Men at hand skulde tilhobe sancke Guds børn/ som vaare atspridde. Fra den dag raadsloge || de/ huorlunde de kunde dræbe hannem.

Da vandrede Jhesus icke mere obenbare iblant Jøderne/ Men gick der fra til en Egn/ hart hos Ørcken/ i en Stad/ som kaldis Ephrem/ oc haffde der sit væsen met sine Disciple. Men det vaar nær Jødernis Paaske/ Oc der ginge mange op aff den Egn til Hierusalem/ faare Paaske/ at rense sig. Da stode de/ oc spurde effter Jhesum/ oc taledede met huer andre i Templen: Huad tyckis eder/ at hand kommer icke til Høytiden? || Men de ypperste Prester oc Phariseerne haffde ladet vdgaar it Bud/ At der som nogen viste/ huor hand vaar/ da skulde hand giffue det tilkiende/ at de kunde gribe hannem.

SEx dage faare Paaske/ kom Jhesus til Bethaniam/ der som Lazarus vaar død/ huilcken Jhesus opueckte fra de døde. Der gjorde de hannem en Nadere/ oc Martha tiente/ oc Lazarus vaar || en aff dem som sade til bordz. Da tog Maria it pund Salue/ aff wforfalsket kaastelig Nardus/ oc saluede Jhesu føder/ oc tiurde hans føder met sit haar/ oc huset bleff fult aff Saluens luct. Da sagde en aff hans Disciple/ Judas Simonis søn Jscharioths/ som hannem siden Forraadde: Hui bleff denne salue icke solt for try hundrede Penninge/ oc giffne Fattige? Det sagde hand icke/ at hand actede Fattige/ men hand vaar en Tiuff/ oc haffde Pungen/ oc bar hwad der bleff giffuet. Da sagde || Jhesus: Lader hende met fred/ saadant haffuer hun foruaret til min Begraffuelsis dag/ thi i haffue altid Fattige hos edet/ men mig haffue i icke altid.

Da formerckte meget aff det Jødiske Folck/ at hand vaar der/ oc de komme/ icke aleniste for Jhesu skyld/ men at de vilde ocsaa see Lazarum/ huilcken hand haffde opueckt fra de Døde. Men de ypperste Prester haffde i sinde/ at sla Lazarum ihiel/ thi at for hans skyld ginge mange Jøder bort/ oc trode paa Jhesum. ||

Historia paa Palme Søndag. Matth. XXI. Mar. XI. Luc. XIX. Johan. XII .

DEn anden dag/ som de komme nu nær til Jerusalem/ imod Bethphage/ hos Oliebierget/ vdsende Jhesus tuende aff sine Discipler/ oc sagde til dem: Gaar bort i den By som ligger faar eder/ oc strax naar i komme der ind/ skulle i der finde en Aseninde bunden/ oc it Føl hos hende/ paa huilcket der sad end nu aldrig noget Menniske/ Løser dem op oc fører dem hid til mig. Oc der som nogen 150 taler eder noget til/ da siger/ || Herren haffuer dem behoff/ saa skal hand strax lade eder tage dem/ oc sende dem hid.

Disciplene ginge hen/ oc funde Føllet bundet hos dørren vde paa Veyskellet/ oc de gjorde ligerui som Jhesu haffde befalet dem. Oc nogle som der stode/ sagde til dem: Huad giøre i/ at i løse Føllet? Oc de sagde til dem/ lige som Jhesus haffde befalet dem/ oc de stedde det til. Oc de førde Asseninden oc Føllet til Jhesum/ oc lagde deris Klæder der paa/ oc sætte hannem der paa. ||

Men det skede altsammen/ at det skulde fuldkommis/ som er sagd ved Propheten/ som siger: Siger Zions Daatter/ Frycte dig icke du Zions Daatter/ See/ Din Konge kommer til dig sactmodig/ oc rider paa en Aseninde/ oc paa den trælborne Asenindis Føl. Men saadant forstode hans Disciple icke tilforn/ men der Jhesus bleff forklaret/ da tenckte de der paa/ at saadant vaar screffuet om hannem/ oc at de gjorde hannem saadant.

Men der det megle Folck || som vaar kommet til Høytiden/ hørde at Jhesus kommer til Jerusalem/ toge de Palme grene/ oc ginge vd imod hannem/ oc kom der meget Folck aff Jøderne met Jhesu fra Bethania/ huilcke om dagen tilforn der hen vaare gangne/ icke allene for Jhesum/ men paa det de vilde see Lazarum/ huilcken Jhesus haffde opueckt fra de Døde. Men det Folck som vaar met hannem/ der hand robte Lazarum aff Graffuen oc opueckte hannem fra de Døde/ rodede den gierning. || Derfaare gick oc folcket imod hannem/ at de hørde/ hand haffde giort saadanne Tegn.

Men Phariseerne sagde til huer andre: I see/ at i intet vdrette/ see/ all Verden løber effter hannem/ Men meget aff Folcket bredde deris Klæder paa veyen. De andre hugge Grene aff Træene/ oc strødde dem paa veyen.

Oc der hand kom nær hen til/ oc drog ned aff Oliebierget/ begynte Folcket som faare gick/ oc effter fulde/ oc den gantske hans Disciplers hob/ at loffue Gud met glæde || oc høy røst offuer alle vnderlige Gierninger/ som de haffde seet/ oc robte oc sagde: 151 Hosiana Davids Søn/ Loffuet vere den som kommer en Konge i Herrens Naffn/ Loffuet vere vor Faders Daidz Rige/ som kommer i Herrens Naffn/ Hosiana i det Høye. Fred vere i Himmelen/ oc ære i det Høye.

Oc nogle Phariseer iblant Folcket sagde til hannem: Mestere/ straff dog dine Disciple. Hand suarede/ oc sagde til dem: Jeg siger eder/ der som disse tie/ da skulle Stene robe. ||

Oc der hand kom nær hen til/ saa hand paa Staden/ oc græd offuer hende/ oc sagde: Der som du det viste/ da skulde du oc betencke/ i denne din tid/ huad som tien til din Fred. Men nu er det skiult faar dine Øyen. Thi den tid skal komme offuer dig/ at dine Fiender skulle sla en Vognborge omkring dig/ oc dine Børn met dig/ belegge dig/ oc trenge dig alleuegne/ oc de skulle legge dig øde/ oc icke lade en Sten bliffue paa den anden/ Fordi/ at du kiende icke den tid som du est hiemsøct vdi. ||

Men der vaare nogle Greker iblant dem/ som vaare komne op/ at tilbede i Høytiden. De traadde til Philippum/ som vaar aff Bethsaida vdaff Galilea/ bade hannem/ oc sagde: Herre/ wi vilde gerne see Jhesum.

Philippus kommer oc siger Andreas det/ oc Philippus oc Andreas sagde fremdelis Jhesu det. Da suarede Jhesus dem/ oc sagde: Tiden er kommen/ at Menniskens Søn skal forklarís.

Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder/ Vden saa er/ at || Huede kornet falder i Jorden/ oc dør/ da bliffuer det allene/ Men der som det dør/ da bær det megen Fruct. Huo som elsker sit Liff/ hand skal miste det. Oc huo som hader sit Liff i denne Verden/ hand skal foruare det til det euige Liff. Huo som vil tiene mig/ hand følge mig effter/ Oc huor som ieg er/ der skal oc min Tienere vere. Oc huo som mig skal tiene/ den skal min Fader ære.

Nu er min Siel bedrøffuet. Oc huad skal ieg sige? Fader hielp mig aff denne time. || Dog er ieg der faare kommen i denne time. Fader/ forklare dit Naffn. Da kom en røst aff Himmelen: Jeg haffuer forklaret hannem/ oc ieg vil atter forklare hannem. Da sagde Folcket som der stod hos/ oc hørde 152 til: Det tordnede. De andre sagde: Der taledede en Engel met hannem. Jhesus suarede/ oc sagde: Denne røst skeede icke for min skyld/ men for eders skyld.

Nu begyndis Dom offuer Verden/ Nu skal denne Verdens Første vdstødis. Oc ieg naar ieg bliffuer ophøyet/ fra || Jorden/ da vil ieg drage dem alle til mig. Men hand sagde det/ at giffue tilkiende/ met huad Død hand skulde dø. Da suarede Folcket hannem: Wi haffue hørt i Louen/ at Christus bliffuer euindelige/ oc huorledis siger du da/ Menniskens Søn skal ophøyes? Huo er denne Menniskens Søn? Da sagde Jhesus til dem: Liuset/ er endnu en liden tid hos eder. Vandrer den stund i haffue Liuset/ at Mørcket skal icke offuerfalde eder. Huo som vandrer i Mørcket/ hand veed icke || huort hand gaar hen. Troer paa Liuset den stund i haffue det/ paa det i skulle vere Liusens Børn.

Oc der hand drog ind i Jerusalem/ da oprørdis den gantske Stad/ oc sagde: Huo er den? Folcket sagde: Det er Jhesus den Prophete aff Nazareth/ vdaff Galilea.

Oc Jhesus gick ind i Guds Tempel/ oc vddreff alle dem som solde oc kiøbte i Templen/ Oc omstøtte Vedzlernis bord/ oc Duekremmernis stole/ Oc sagde til dem: Det staar screffuet/ Mit Hus skal || kaldis it Bedehus/ Men i haffue giort en Røffuere kule der aff. Oc der ginge Blinde oc Halte til hannem i Templen/ oc hand helbredede dem.

Men der de ypperste Prester oc Scrifftklaage saae de vnderlige Gierninger som hand gjorde/ oc at Børnene robte i Templen oc sagde/ Hosianna Davids søn/ da toge de det til mistycke/ oc sagde til hannem: Hører du oc huad disse sige? Jhesus sagde til dem: Ja/ Haffue i aldri læst/ Aff de Wmyndigis oc Diendis mund/ haffuer du || beredt Loff? Oc den tid hand haffde beseet altsammen i Templet/ forlod hand dem der/ oc gick om afftenen hen vd til Bethaniam/ oc bleff der met de tolf hemelige for Jøderne.

Oc alligeuel at hand gjorde saadanne Tegn faar dem/ saa trode de dog icke paa hamtem/ paa det Esaie Prophetis sprock skulde fuldkommis/ som hand siger: Herre/ Huo troer vor 153 predicken/ oc huem er Herrens Arm obenbaret? Der faare kunde de icke tro/ Thi Esaias siger || atter: Hand haffuer/ forblindet deris øyen/ oc forhærdet deris Hierte/ at de skulle icke see met øynene/ oc ey forstaa met Hiertet oc omuende sig/ oc ieg kunde hielpe dem. Saadant sagde Esaias/ der hand saa hans Herlighed/ oc taledede om hannem. Dog trode der mange aff de Øffuerste paa hannem/ Men for Phariseernis skyld bekiende de det icke/ at de skulde icke sættis i Band. Thi de haffde heller ære hos Mennisken/ end ære hos Gud.

Historia paa Palme Mandag/ Matth. XXI. Marci. XI. ||

Oc den anden dag/ der de ginge fra Bethanien/ oc ginge til Jerusalem igien/ hungrede hannem. Oc hand saa it Figentræ langt borte/ som haffde blad/ Da traadde hand der til/ om hand kunde finde noget der paa/ oc fant intet der paa/ vden aleniste Bladene/ Thi det vaar icke end tid/ at Figen skulde vere: Oc Jhesus suarede/ oc sagde til det: Nu voxe aldri mere nogen fruct paa dig/ oc ingen æde fruct aff dig euindelige. Oc hans Disciple hørde det/ Oc Figen træet visnede strax. ||

Oc de komme til Jerusalem igien/ oc Jesus gick i Templen/ begynte/ oc vddriffue dem som solde oc kiøbte i Templen/ oc Vedzlernis bord/ oc Duekremmernis stole støtte hand om/ oc tilstedde icke/ at nogen bar noget igiennem Templen. Oc hand lærde/ oc sagde til dem: Staar der icke screffuet/ Mit Hus skal kaldis it Bedehus aff alle Folck/ Men i haffue giort en Røffuere kule der aff.

Oc det kom faar de Scrifftkloge oc ypperste Prester/ oc de tenckte huorledis de kunde omkomme hannem/ Men de || fryctede for hannem/ Thi alt Folcket forundrede sig paa hanes Lærdom. Oc om afftenen

gick hand vd aff Staden. Oc hand lærde om dagen i Templen/ oc om natten gick hand vd/ oc bleff om natten paa Oliebierget. Oc alt Folcket gjorde sig aarle rede til hannem i Templen/ at høre hannem.

154

En Predicken Christi som er skeet i samme dage/ Johan. XII .

JHesus robte/ oc sagde: Huo som troer paa mig/ hand troer icke paa mig/ men paa den som mig vdsende. || Oc huo som mig seer/ hand seer den/ som mig vdsende. Jeg er kommen i Verden it Lius/ paa det/ huo som troer paa Mig/ skal icke bliffue i Mørcket. Oc huo som hører mine ord/ oc troer icke/ den skal ieg icke dømmen/ Thi ieg er icke kommen at dømmen Verden/ men at ieg skal gjøre Verden salig. Huo mig foracter/ oc anammer icke mine ord/ hand haffuer allerede den hannem dømmen. Det ord/ som ieg talede/ det skal dømmen hannem paa den Yderste dag. Thi ieg haffuer icke talet aff mig selff/ || men Faderen som mig vdsende/ hand gaff mig it Bud/ huad ieg skal gjøre oc tale. Oc ieg veed/ at hans Bud er det euige Liff. Der faare/ det ieg taler/ det taler ieg saa som Faderen sagde mig.

Historia paa tisdagen effter Palme Søndag. Mar. XI. Mat. XXI. Luce. XX .

OC om morgenen ginge de frem/ oc saae Figentræet/ at det vaar visnet indtil røderne. Oc Peder tencte der paa/ oc sagde til Jhesum: Rabbi/ See/ Figentræet det du forbandede er visnet. De || andre sagde: Hui er det saa snart skeet? Huorledie visnede Figentræet saa snart? Jhesus suarede/ oc sagde til dem: Haffuer troen til Gud/ Sandelige/ Jeg siger eder/ Der som i haffue troen/ oc icke tuile/ da skulle i icke aleniste gjøre saadant met Figentræet/ Men der som i sige til dette Bierg/ Løfft dig op oc kast dig ned i Haffuet/ oc hand tuilede icke i sit hierte/ men trode/ at det skulde skee som hand sagde/ Da skal det skee hannem/ som hand sagde. Der faare siger ieg eder/ Alt || huad i bede i eders 155 Bøn/ troer ickon/ at i skulle faa det/ oc det skal vederfaris eder. Oc naar i staa oc bede/ da forlader/ der som i haffue noget imod nogen/ paa det at eders Fader i Himmelen skal oc forlade eder eders Brøst.

Oc de komme atter til Jerusalem/ oc der hand lærde Folcket i Templen/ oc predickedeuangelium/ da komme de ypperste Prester oc Scrifftkloge met de Eldste blant Folcket til hannem/ oc sagde til hannem:

Aff huad mact gjør du det? Oc huo haffuer giffuet || dig den mact/ at du gjør saadant? Jhesus suarede/ oc sagde til dem: Jeg vil oc spørre eder at it ord/ Der som i sige mig det/ da vil ieg sige eder/ aff huad mact ieg gjør dette. Hueden vaar Johannes Daab? Vaar hand aff Himmelen/ eller aff Mennisken? Da tencte de ved sig selff/ oc sagde: Sige wi hand vaar aff Himmelen/ Da siger hand til oss/ Hui trode i hannem da icke? Men sige wi/ hand vaar aff Mennisken/ Da frycte wi oss for Folcket/ Thi de hulde alle/ at Johannes vaar en ret || Prophete. Oc de suarede/ oc sagde til Jhesum: Wi vide det icke. Da sagde Jhesus til dem: Saa siger ieg eder oc icke heller/ Aff huad mact ieg gjør saadant.

156

AT Christus er død/ der til ere tho orsager/ Den ene hos Gud Fader/ Den anden hos Jøderne. Hos Gud Fader er Barmhertighed oc sattdhed.

Sandhed er foriæt/ oc Barmhertighed er giffuen aldelis vden al verdskyld.

Hos Jøderne er deris forskreckelige blindhed/ som sig forarge paa Christo/ oc støde dem paa den Hiørnesteen/ oc paa den forargelsis steen. ||

Vor Herris Jesu Christi Pints oc Dødz Historie/ efter de fire Euangelisters bescriffuelse.

DEr den Søde brødz Høy tid vaar nær/ som kaldis Paaske. Oc Jhesus sagde til sine Disciple: I vide/ at efter tho dage er det Paaske/ oc Menniskens Søn bliffuer forraadt/ at hand skal kaarsfestis.

Da forsamlede de ypperste Prester oc Scrifftklaage/ oc de Eldste iblant Folcket sig i || den ypperste Prestie Sal/ som hed Caiphas/ oc hulde raad/ huorledis de kunde gribe Jhesum met list/ oc ihiesla hannem/ Thi de fryctede sig for Folcket. Oc de sagde: Ja icke paa Høytiden/ at der skal icke bliffue it Oprør iblant Folcket.

Oc Der Jhesus vaar nu i Bethanien/ vdi Simonis den Spedalskis hus/da traadde en Quinde til hannem/som haffde it Glass met wforfalsket Nardis vand/ oc hun sønderbrød glasset/ oc vdstyrte det paa hans hoffuet/ som || hand sad til bordz. Der nogle aff hans Disciple det saae/ toge de det til mistycke/ oc sagde: Huor til tiener dette wraad? Mand kunde haffue solt dette vand mere end for try Hundrede Penninge/ oc giffuet Fattige. Oc de knurrede paa hende. Der Jhesus det merckte/ sagde hand til dem: Lader hende met fred/ Hui 157 bekumre i denne Quinde? Hun haffuer giort en god gierning mod mig/ I haffue altid Fattige hos eder/ Oc naar i ville da kunde i gjøre dem til gode/ Men mig haffue i icke altid. Hun || gjorde huad hun kunde/ At hun vdstyrte dette vand paa mit Legeme/ der met er hun tilfaarn kommen at salue mit Legeme/ til min begraffuelse. Sandelige/ ieg siger eder/ Huor som dette Euangelium bliffuer predicket i den gantske Verden/ der skal mand oc sige det/ til hendis hukommelse/ det hun haffuer nu giort.

Men Satanas vaar faren i Judas/ som kaldedis Jscharioth/ oc vaar aff de Tolff deris tal. Oc hand gick bort oc talede met de ypperste Prester/ || oc met Høffuitzmendene/ huorledis hand vilde antuorde dem hannem/ oc sagde: Huad ville i giffue mig/ Jeg vil forraade eder hannem? Der de hørde det/ bleffue de glade/ Oc de bøde hannem trediuue Sølfpenninge. Oc hand tilsagde dem det. Oc der efter søcte hand beleylighed til at hand kunde forraade hannem vden Oprør.

Men der den første Søde brødz dag kom nu/ paa huilcken mand skulde offre paaskelammet/ ginge Disciplene til Jhesum/ oc sagde til hannem/: || Huor vilt du at wi skulle hen gaa/ oc berede dig Paaskelammet at æde? Oc hand sende Petrum oc Johannem hen/ oc sagde: Gaar bort i Staden/ See/ naar i komme ind i Staden/ da skal it Menniske møde eder/ som bær it Vandkrus/ Følger hannem efter i huset/ som hand gaar ind/ oc siger til Hosbonden: Mesteren lader dig sige/ Min tid er nær hos/ Jeg vil holde Paaske hos dig/ Huor er det Herberge der ieg maa æde Paaskelammet vdi met mine Disciple? Oc hand skal vise || eder en stor Sal som er stenlagd/ bereder det der. De ginge bort/ oc funde lige som hand sagde/ oc de beredde Paaskelammet.

Oc der afften vaar nu kommen/ kom Jhesus oc sætte sig ned til bordz/ oc de Tolff Apostle met hannem/ oc hand sagde til dem: Mig haffuer hiertelige forlenget/ at æde dette Paaskelam met eder/ før end ieg lider. Thi ieg siger eder/ at ieg skal her efter icke mere æde der aff/ indtil det bliffuer fuldkommet i Guds rige. Oc hand tog kalcken/ || tackede oc sagde: Tager 158 denne/ oc deler hannem iblant eder/ Thi ieg siger eder/ Jeg skal icke dricke aff det som voxer paa Vintræ/ Før end Guds rige kommer/ indtil den dag/ at ieg skal dricke det nyt met eder i min Faders Rige.

Oc der de ode/ Vor Herre Jhesus Christus i den nat som hand bleff forraadt/ tog hand Brødet/ tackede/ oc brød det/ gaff sine Disciple oc sagde: Tager/ æder/ det er mit Legeme/ som giffuis for eder/ Det gjører i min Hukommelse. || Lige saa tog hand oc kalcken efter Naderen/ tackede/ gaff dem/ oc sagde: Dricker alle der aff/ Det er det ny Testamentis kalck i mit blod/ huilcket som bliffuer vdgydet for eder oc for mange/ til syndernis forladelse. Det gjører/ saa ofte som i det dricke i min hukommelse. Oc de drucke alle der aff.

Faare Paaske Høytiden/ det er/ paa den samme afften der Jhesus viste at hans tid vaar kommen/ at hand

skulde gaa aff denne Verden til Faderen/ lige som hand haffde || elskt sine/ som vaare i Verden/ saa elskte hand dem til enden.

Oc effter afftens Maaltid/ Der Dieffuelen haffde allerede giffuet Juda Simonis Jscharioth i hierte/ at hand skulde forraade hannem/ da viste Jhesus/ at Faderen haffde giffuet hannem alting i sine Hender/ oc at hand kom aff Gud/ oc gick til Gud/ Da stod hand op aff Naderen/ lagde sine Klæder aff/ oc tog it Skørt/ oc omgiordede sig. Der effter øsde hand Vand i it Becken/ begynte at to || Disciplenis føder/ oc tiurde dem met det skørt/ som hand vaar omgiordet met.

Da kom hand til Simon Petrum/ Oc hand sagde til hannem: Herre/ skulde du to mig mine Føder? Jhesus suarede oc sagde til hannem: Huad ieg gjør det veedst du icke nu/ Men du skalt forstaa det her effter. Da sagde Petrus til hannem: Aldri skalt du to mine Føder. Jhesus suarede hannem: Toer ieg dig icke/ da haffuer du ingen deel met mig. Simon Petrus siger til hannem: Herre/ icke || Føderne aleniste/ men ocsaa Henderne oc Hoffuedet. Jhesus siger til hannem: Huo som toen er/ hand haffuer icke behoff/ vden at to Føderne/ men hand er aldels teen. Oc i ere rene/ men icke alle. Thi hand viste sin Forrædere vel/ der faare sagde hand/ I ere icke alle rene.

159

Der hand haffde nu toet deris føder/ tog hand sine Klæder/ oc sætte sig ned igien/ oc sagde atter til dem: Vide i huad ieg haffuer gjort eder? I kalde mig Mestere oc Herre/ oc sige ret der vdi/ Thi ieg || er ocsaa. Der som ieg nu eders Herre oc Mestere/ tode eders Føder/ Saa skulle i oc to eder Føderne iblant huer andre. Jeg gaff eder en Efftersiun/ at i skulle gjøre som ieg gjorde eder. Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder/ Suenden er icke større end hans Herre/ oc ey Apostelen større/ end den som hannem vdsende.

Der som i vide saadant/ da ere i salige/ der som i det gjøre. Jeg siger icke om eder alle/ Jeg veed huilcke ieg haffuer vdualt. Men at scrifften || skal fuldkommis: Den som æder mit Brød/ hand traader mig met Føder. Nu siger ieg eder det før end det skeer/ paa det/ at naar det er skeet/ at i skulle tro/ at det er ieg. Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder/ Huo som anammer den som ieg sender nogen/ hand anammer mig/ Oc huo som mig anammer/ hand anammer den som mig sende.

Der Jhesus haffde dette sagd/ bleff hand bedrøffuet i Aanden/ oc vidnede hand faar dem som sade til bordz oc ode/ || oc sagde: Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder/ En aff eder som æder met mig/ skal forraade mig/ Oc see/ min Forræderis haand er offuer bordet met mig. Oc Discipline bleffue bedrøffuede/ oc saae paa huer andre/ Oc dem bleff bange om huilcken hand taledede. Oc de begynte at spørre iblant sig selff/ huilcken det skulde dog vere iblant dem/ som det skulde gjøre/ Oc sagde til hannem/ en effter den anden: Herre er det ieg? oc en anden sagde: Er det ieg? Hand suarede oc sagde til dem: En || aff de Tolff/ som dypper met mig i Fadet/ skal forraade mig.

Menniskens Søn gaar hen lige som det staar screffuet om hannem/ men vee det Menniske/ ved huilcket Menniskens Søn bliffuer forraadt/ det vaare hannem bedre/ at det Menniske vaare aldri født. Da suarede Judas som hannem forraadde/ oc sagde: Er det ieg Rabbi? Hand sagde til hannem: Du siger det.

Men der vaar en iblant hane Disciple/ som sad til || bordz 160 hos Jhesu Bryst/ huilcken Jhesus elskte. Den nickede Simon Petrus til/ at hand skulde vdsørre/ Huem det vaar der hand taledede om/ Thi den samme laa paa Jhesu Bryst/ oc sagde til hannem: Herre/ huo er den? Jhesus suarede: Det er den/ som ieg dypper dette Stycke/ oc giffuer. Oc hand dypte det Stycke/ oc gaff Juda Simonis Jscharioth det. Oc effter det Stycke foer Sathan i hannem.

Da sagde Jhesus til hannem: Huad som du gjør det || gjør snart. Oc der viste ingen aff dem offuer borde det/ huor til hand sagde hannem det. Nogle mente/ effterdi at Judas haffde Pungen/ at Jhesus sagde til hannem: Kiøb huad wi haffue behoff paa Høytiden/ eller at hand skulde giffue de Fattige noget. Der hand haffde nu taget den mundfuld/ da gick hand strax vd/ oc det vaar nat.

Der nu Judas vaar vdgaalen/ Begyntis en trætte iblant dem/ huilcken aff dem der skulde holdis for den Største/ Oc hand sagde til || dem: De verdzlige Konger regere/ oc de veidige kalder mand Naadige Herrer/ Men i icke saa/ men den største iblant eder skal vere som den yngste/ oc den ypperste som en Tienere. Thi huilcken er den største? Den som sider til bordz? Eller den som tien? Er det icke saa/ at den som sider til bordz? Men ieg er iblant eder/ som en Tienere, Oc i ere de som ere bleffne varafftige hos mig/ i mine fristelser/ Oc ieg vil besckicke eder Riget/ som min Fader besckickede mig/ at i skulle æde oc || dricke offuer mit Bord/ i mit Rige/ oc side paa Stole/ oc dømmme de tolff Israels slecter.

Men Jhesus sagde atter: Nu er Menniskens Søn forklaret/ Oc Gud er forklaret i hannem/ Er Gud forklaret i hannem: da skal Gud oc forklare hannem i sig selff/ oc hand skal snart forklare hannem.

Kiære børn/ Jeg er endnu en liden stund hos eder/ I skulle lede effter mig/ oc som ieg sagde til Jøderne/ Huort som ieg gaar hen/ der kunde I icke || komme hen. Oc ict siger eder nu/ Jeg giffuer eder it nyt Bud/ at i skulle elske huer andre indbyrdis/ som ieg haffuer elskt eder/ paa det i oc skulle 161 elske huer andre. Der paa skal huer mand kiende at i ere mine Disciple/ der som i haffue indbyrdis Kiærlighed.

Simon Petrus siger til hannem: Herre/ huort gaar du hen? Jhesus suarede hannem: Der som ieg gaar hen/ kant du denne gang icke følge mig/ Men du skalt her effter følge mig. Petrus siger til hannem: Herre/ hui kand ieg || denne gang icke følge dig? Jeg vil lade mit Liff for dig. Jhesus suarede hannem: Skulde du lade dit Liff for mig?

Simon/ Simon/ see/ Satanas begerede eder/ at hand maatte sicte eder/ lige som huede/ Men ieg bad for dig/ at din Tro skal icke afflade/ Oc naar du omuender dig en gang/ da styrcke dine Brødre. Da sagde hand atter til hannem: Herre/ ieg er beredt at gaa med dig i Fengsel oc i Døden. Men hand sagde: Sandelige/ Sandelige Peder/ Jeg || siger dig/ Hanen skal icke gale i dag/ før end du haffuer nectet tre gange/ at du kiender mig.

Oc hand sagde til dem/ Saa offte ieg vdsende eder vden Pung/ vden Taske/ oc vden Sko/ fattedis eder oc noget? De sagde: Intet. Da sagde hand til dem: Men nu/ huo som haffuer en Pung/ hand tage hannem/ lige ocsaa Tasken/ Oc huo som icke haffuer/ hand sælle sin klædebon/ oc kiøbe it Suerd. Thi ieg siger eder/ Der skal end oc det fuldkommis met mig/ som staar screffuet/ Hand er regnet || iblant Misdedere. Thi det som er screffuet om mig/ haffuer en ende, Oc de sagde: Herre/ See/ her ere thu Suerd. Da sagde hand til dem: Det er nock.

Det XIII. Capittel Johannis.

OC hand sagde til sine Disciple: Eders hierte forfærdis icke. Tro i paa Gud/ saa tro i oc paa mig. I min Faders Hus ere mange Bolige. Der fom det icke saa vaare/ da vilde ieg sige til eder/ Jeg gaar bort/ at berede eder Steden. || Oc der som ieg ginge bort at berede eder steden/ saa vil ieg dog komme igien/ oc tage eder til mig/ 162 paa det I skulle vere der som ieg er/ oc huort ieg gaar hen/ det vide I/ oc veyen vide i ocsaa.

Thomas siger til hannem: Herre/ wi vide icke huort du gaar hen/ oc huorledis kunde wi vide veyen? Jhesus siger til hannem: Jeg er Veyen/ oc Sandhed/ oc Liffuet. Der kommer ingen til Faderen/ vden ved Mig. Der som i kiende mig/ da kiende i oc min Fader. Oc nu her effter kiende i || hannem/ oc haffue seet hannem.

Philippus siger til hannem: Herre/ viis oss Faderen/ det er oss nock. Jhesus siger til hannem: Saa lenge er ieg hos eder/ oc du kiender mig icke? Philippe/ huo Mig seer/ hand seer Faderen/ Huorledis siger du da/ Viis oss Faderen? Troer du icke at ieg er i Faderen/ oc Faderen i mig? De ord som ieg taler til eder/ dem taler ieg icke aff mig selff. Faderen som boer i mig/ hand gjør de Gierninger. Troer mig at ieg er i Faderen/ oc Faderen || i mig. Ville i icke/ saa troer mig dog for de Gierningers skyld.

Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder: Huo som troer paa mig/ hand skal oc gjøre de gierninger/ som ieg gjør/ oc hand skal gjøre større end disse/ Thi ieg gaar til Faderen. Oc huad i bede i mit Naffn/ det vil Jeg gjøre/ Paa det Faderen skal æris i Sønnen. Huad i bede i mit Naffn/ det vil ieg gjøre.

Elske i mig/ da holder mine Bud. Oc ieg vil bede Faderen/ oc hand skal giffue eder en anden Trøstere/ at hand || skal bliffue hos eder euindelige/ Sandheds Aand/ huilcken Verden icke kand anamme/ Thi hun seer hannem icke/ oc kiender hannem icke. Men I kiende hannem/ thi hand bliffuer hos eder/ oc skal vere i eder. Jeg vil icke forlade eder Faderløse/ Jeg kommer til eder. Det er endnu en liden stund/ saa skal Verden icke see mig mere/ Men I skulle see mig/ thi ieg leffuer/ oc I skulle ocsaa leffue. Paa den samme dag skulle i forstaa/ at ieg er i min Fader/ oc I vdi mig/ oc ieg i eder. ||

Huo som haffuer mine Bud/ oc holder dem/ hand er den som mig elsker. Oc huo mig elsker/ hand skal elskis aff min Fader/ oc ieg skal elske hannem/ oc obenbare mig faar hannem. Judas siger til hannem/ icke den Jscharioth: Herre/ 163 Huad er det/ at du vilt obenbare oss dig/ oc icke Verden? Jhesus suarede/ oc sagde til hannem: Huo mig elsker/ hand holder mine ord/ Oc min Fader skal elske hannem/ oc wi skulle komme til hannem/ oc gjøre Bolig hos hannem. Men huo mig icke || elsker/ hand holder icke mine ord. Oc det Ord som i høre/ er icke mit/ Men Faderens/ som mig vdsende.

Saadant haffuer ieg talet til eder/ den stund ieg haffuer veret hos eder. Men Trøstere den hellig Aand/ huilcken min Fader skal sende i mit Naffn/ den samme skal lære eder det altsammen/ oc minde eder paa alt det/ som ieg sagde eder.

Jeg lader eder Fred/ min Fred giffuer ieg eder. Jeg giffuer eder icke som Verden giffuer. Eders hierte forfærdis || icke/ oc frycte sig icke. I hørde/ at ieg sagde eder/ Jeg gaar bort/ oc kommer til eder igien. Haffde i mig kiær/ da glædde i eder/ at ieg sagde/ Jeg gaar til Faderen/ Thi Faderen er større end ieg. Oc ieg sagde eder det nu/ før end det skeer/ paa det/ naar som det nu skeer at i skulle tro.

Jeg skal her effter icke tale meget mere met eder/ Thi denne Verdens Første kommer/ oc haffuer intet met mig. Men at Verden skal kiende/ at ieg elsker Faderen/ oc ieg gjør saa som Faderen bød || mig. Staar op/ oc lader oss gaa bort.

Det XV. Capittel Johannis.

Jeg er it ret Vintræt/ oc min Fader er en Vingaards mand. Huer Quist paa mig/ som icke bær Fruct/ skal hand bort tage/ Oc huer som bær fruct/ skal hand rense/ at hand skal bære meere Fruct. I ere nu reene/ for det Ord skyld/ som ieg taledede til eder. Bliffuer i mig/ oc ieg i eder. Lige som Quisten icke kand bære Fruct aff sig selff/ || vden hand bliffuer paa Vintræet/ Lige saa oc icke I/ vden I bliffue i mig.

Jeg er Vintræet/ I ere Quistene. Huo som bliffuer i mig/ oc ieg i hannem/ hand bær megen fruct. Thi vden mig kunde I inted gjøre. Huo som icke bliffuer i mig/ Hand skal 164 bortkastis som en Quist/ oc visne/ oc mand sancker dem/ oc kaster dem i Ilden/ at brende.

Der som I bliffue i mig/ oc mine ord bliffue i eder/ da skulle I bede huad i ville/ oc det skal vederfaris eder. Der vdi || skal min Fader æris/ at I bære megen Fruct/ oc bliffue mine Disciple.

Lige som min Fader elsker mig/ saa elsker oc ieg eder. Bliffuer i min Kærlighed. Der som I holde mine Bud/ da bliffue I vdi min kiærlighed/ lige som ieg holder min Faders Bud/ oc bliffuer i hans kærlighed. Saadant taler ieg til eder/ at min Glæde skal bliffue i eder/ oc eders glæde skal bliffue fuldkommen. Det er mit Bud/ at I skulle elske huer andre. Lige som ieg elsker eder. Ingen haffuer større || kiærlighed end denne/ at hand lader sit Liff for sine Venner. I ere mine Venner/ der som I gjøre huad ieg biuder eder. Jeg siger icke lenger/ at I ere Suenne/ Thi en Suend veed icke/ huad hans Herre gjør. Men eder haffuer ieg sagd/ at I ere Venner/ Thi alt det som ieg hørde aff min Fader/ haffuer ieg kundgiort eder.

I haffue icke vdualt mig/ Men ieg vdualde eder/ oc sætte eder/ At I skulle gaa bort oc bære Fruct/ Paa det/ om I bede Faderen om noget i mit Naffn/ at hand skal giffue eder det. ||

Det biuder ieg eder/ at i skulle elske huer andre. Der som Verden hader eder/ Da skulle I vide/ at hun hadede mig før end eder. Vaare I aff Verden/ da elskte Verden det hende tilhørde. Thi at effterdi I ere icke aff Verden/ men ieg vdualde eder aff Verden/ Der faare hader Verden eder. Tencker paa mit ord/ at ieg sagde eder: Suenden er icke større end hans Herre. Forfulde de mig/ de skulle oc forfølge eder. Holde de mit ord/ da skulle de oc holde eders. Men alt det skulle de || gjøre eder for mit Naffns skyld/ Thi at de kiende icke Den som mig vdsende.

Der som ieg vaare icke kommen/ oc haffde sagd dem det/ da haffde de ingen Synd. Men nu kunde de intet finde paa/ at aarsage deris Synd met. Huo mig hader/ hand hader oc min Fader. Haffde ieg icke giort de Gierninger iblant dem/ 165 som ingen anden haffuer giort/ da haffde de ingen Synd. Men nu haffue de det seet/ Oc hade dog baade mig oc min Fader. Dog at det Ordsprock som er bescreffuet i || deris Low skal fuldkommie: De hade mig vden aarsage.

Naar Trøsteren kommer/ huilcken ieg skal sende eder fra Faderen/ Sandheds Aand/ som vdgaar fra Faderen/ hand skal vidne om mig. Oc I skulle ocsaa vidne/ Thi at I haffue veret hos mig aff begyndelsen.

Det XVI. Capittel Johannis.

DEtte haffuer ieg talet til eder/ at i skulle icke forargis. De skulle sætte eder i Band. Oc den tid skal komme/ || at/ huo som ihieslar eder/ skal mene/, hand gjør Gud en Tieniste der met. Oc saadant skulle de der faare gjøre eder/ at de huercken kiende min Fader oc ey mig. Men ieg haffuer talet dette til eder/ paa det/ at naar den tid kommer/ I skulle tencke der paa/ at ieg sagde eder det. Oc ieg sagde eder icke saadant aff begynderen/ thi ieg vaar hos eder.

Oc nu gaar ieg hen til den/ som mig vdsende/ oc ingen aff eder spør mig at: Huort gaar du hen? Men fordi at ieg taledede dette til eder/ da er eders || Hierte sorgeligt Men ieg siger eder Sandhed/ Det er eder gaat/

at ieg gaar bort. Thi at gaar ieg icke bort/ da kommer Trøsteren icke til eder. Men gaar ieg bort/ da vil ieg sende hannem til eder. Oc naar hand kommer/ da skal hand straffe Verden/ for Synd/ for Retfærdighed/ oc for Dom. For Synden/ at de tro icke paa mig. Oc for Retfærdighed/ At ieg gaar til Faderen/ oc i see mig icke lenger. For Dommen/ at denne Verdens Første er dømt.

Jeg haffuer endnu meget || at sige eder/ Men i kunde icke bære det nu. Men naar den Sandheds Aand kommer/ den skal lede eder i all Sandhed. Thi hand skal icke tale aff sig selff/ men huad hand hører/ det skal hand tale/ oc huad tilkommendis er/ skal hand forkynde eder. Den samme skal 166 forklare mig/ thi hand skal tage det aff mit/ oc forkynde eder. Alt huad Faderen haffuer/ det er mit/ Der faare sagde ieg/ Hand skal tage det aff mit/ oc forkynde eder.

Om en liden stund/ da skulle I icke see mig/ oc atter || om en liden stund/ saa skulle I see mig/ thi ieg gaar til Faderen. Da sagde nogle aff hans Disciple til huer andre: Huad er det/ at hand siger til oss/ Om en liden stund/ da skulle I icke see mig/ oc atter om en liden stund/ da skulle I see mig/ Oc at ieg gaar til Faderen? Da sagde de/ Huad er det at hand siger/ om en Uden stund? Wi vide icke/ huad hand taler. Da merckte Jhesus/ at de vilde spørre hannem at/ Oc hand sagde til dem: Der om spørre I iblant huer andre/ at ieg sagde/ Om en liden || stund/ da skulle I icke see mig/ oc atter om en liden stund/ da skulle i see mig. Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder: I skulle græde oc hyle/ men Verden skal glæde sig/ oc i skulle vere bedrøffuede/ dog skal eders bedrøffuelse omuendis til glæde.

En Quinde/ naar hun føder/ da haffuer hun bedrøffuelse/ Thi hendis time er kommen. Men naar hun haffuer født Barnet/ da tencker hun icke mere paa den nød/ for den glæde skyld/ at Mennisket er født til Verden. Oc i haffue nu ocsaa bedrøffuelse/ Men ieg || vil see eder igien/ oc eders hierte skal glæde sig/ oc der skal ingen tage eders glæde fra eder. Oc paa den samme dag skulle I icke spørre mig at noget.

Sandelige/ sandelige/ Jeg siger eder/ Der som I bede Faderen om noget i mit Naffn/ da skal hand giffue eder det Her til haffue i icke bedet i mit Naffn. Beder/ saa skulle i faa/ at eders glæde skal vere fuldkommen. Saadant haffuer ieg talet til eder ved Ordsprock. Men den tid skal komme/ at ieg skal icke tale mere met eder ved Ordsprock/ men || obenbare forkynde eder om min Fader. Paa den samme dag skulle I bede i mit Naffn. Oc ieg siger eder icke/ at ieg vil bede Faderen for eder/ Thi Faderen elsker eder selff/ der faare/ at i elske mig/ oc tro at ieg er vdgaæn aff Gud. Jeg vdgick fra Faderen/ oc kom til Verden/ Jeg forlader Verden igien/ oc gaar til Faderen.

167

Hans Disciple sige til hannem: See/ nu taler du obenbarlige/ oc siger intet Ordsprock. Nu vide wi/ at du veedst alle ting/ oc haffuer icke behoff/ at nogen spør dig at/ || Der faare tro wi/ at du vdgickst aff Gud. Jhesus suarede dem: Nu tro i. See/ den time skal komme/ oc er allerede kommen/ At i skulle atspredis huer til sit/ oc forlade mig alene. Men ieg er icke alene/ Thi Faderen er hos mig. Dette haffuer ieg talet met eder/ At i skulle haffue Fred i Mig. I verden haffue i Trengsel/ men verer trøstige/ Jeg haffuer offueruundet verden.

Det XVII. Capittel Johannis.

DEtte taledede Jhesus/ oc løffte sine øyen op til Himmelen/ || oc sagde: Fader/ den time er her/ at du skalt forklare din Søn/ Paa det at din Søn oc skal forklare dig. Lige som du haffuer giffuet hannem Mact offuer alt Kiød/ paa det hand skal giffue dem alle det euige Liff/ som du haffuer giffuet hannem. Oc det er det euige Liff/ At de kiende dig alene en sand Gud/ oc den du vdsende/ Jhesum Christum. Jeg haffuer forklaret dig paa Jorden/ oc fuldkommet den Gierning/ som du haffuer giffuet mig/ at ieg skulde gjøre. Oc forklare || mig nu du Fader/ hos dig selff/ met den klarhed som ieg haffde hos dig/ før Verden vaar. Jeg obenbarede dit Naffn for Menniskene/ som du haffuer giffuet mig aff Verden. De vaare dine/ oc du haffuer giffuet mig dem/ oc de beuarede dit ord. Nu vide de/ at alt det som du haffuer giffuet mig/ er aff dig. Thi de ord som du haffuer giffuet mig/ gaff ieg dem/ oc de anammede dem/ oc kiende sandelige At ieg vdgick fra dig/ oc tro at du vdsende mig.

Jeg beder for dem/ oc ieg || beder icke for Verden/ men for dem som du haffuer giffuet mig/ thi de ere dine. Oc alt det som mit er/ det er dit/ oc det som dit er/ det er mit/ oc ieg er forklaret i dem. Oc ieg er icke mere i Verden/ Men de ere i Verden/ oc ieg kommer til dig. Hellige Fader/ beuar dem i 168 dit Naffn/ som du haffuer giffuet mig/ at de bliffue it/ lige som wi. Den stund ieg vaar hos dem i Verden/ beuarede ieg dem i dit Naffn. De som du haffuer giffuet mig/ dem beuarede ieg/ oc der er ingen fortafft aff dem/ vden det || fortaffte Barn/ at Scrifften skulde fuldkommis.

Men nu kommer ieg til dig/ oc taler saadant i Verden/ paa det de skulle haffue Min Glæde fuldkommen i

sig. Jeg gaff dem dit ord/ Oc Verden hader dem/ Thi de ere icke aff Verden/ lige som ieg er oc icke aff Verden. Jeg beder icke/ at du skalt tage dem aff Verden/ men at du skalt beuare dem fra ont. De ere icke aff Verden/ lige som ieg er oc icke aff Verden. Hellige dem i din Sandhed. Dit Ord er Sandhed. Lige som du sende || mig cil Verden/ saa sender ieg dem oc til Verden. Jeg helliger mig selff for dem/ paa det de skulle ocsaa vere helligede i Sandhed.

Jeg beder icke alene for dem/ men ocsaa for dem som formedelst deris Ord/ skulle tro paa Mig/ paa det de skulle alle vere it/ lige som du Fader i mig/ oc ieg i dig/ at de skulle oc vere it i oss/ paa det Verden kand tro/ at du vdsende mig. Oc ieg gaff dem den Herlighed/ som du haffuer giffuet mig/ at de skulle vere it/ lige som wi ere it. Jeg || i dem/ oc du i mig/ at de skulle vere fuldkomne i it/ Oc at Verden kand kiende/ at du vdsende mig/ oc elsker dem/ lige som du elsker mig.

Fader/ Jeg vil/ at de som du haffuer giffuet mig/ skulle oc vere hos mig/ huor som ieg er/ At de skulle see min herlighed/ som du haffuer giffuet mig/ Thi du elskte mig før end Verden bleff grundfest. Retfærdige Fader/ Verden kiender dig icke/ Men ieg kiender dig/ oc disse kiende at du vdsende mig. Oc ieg kundgiorde dem dit Naffn/ oc vil kundgøre || dem/ Paa det den Kiærlighed/ som du elsker mig met/ skal vere i dem/ oc ieg i dem.

169

Historia fremdelis.

OC der de haffde siunget Loffsangen/ gick Jhesus hen vd effter sin Seduane/ offuer den beck Cedron/ til Oliebierget. Oc hans Disciple fulde hannem effter. Oc Jhesus sagde til dem: I skulle i denne nat forarge eder alle paa mig/ Thi det staar screffuet: Jeg skal sla Hyrden/ oc Faarene skulle atspredis/ Men effter at teg opstaar/ da || vil ieg gaa hen faar eder i Galilea. Peder suarede/ oc sagde til hannem: Der som de oc alle forargede dem paa dig/ Saa vil ieg dog aldri forarge mig. Jhesus sagde til hannem: Sandelige siger ieg dig/ I dag/ vdi denne nat/ før end Hanen gal tho gange/ skalt du necte mig tre gange. Men hand taledede end ydermere: Ja der som ieg oc skulde dø met dig/ da vilde ieg icke necte dig. Lige det samme sagde oc alle Disciplene.

Da kom Jhesus met dem til en Haffue/ som hed Gethsemane/ der vaar en Vrtegaard/ || der gick Jhesus ind oc hang Disciple. Men Judas som hannem forraadde/ viste oc den sted/ Thi Jhesus forsamlede sig offte der met sine Disciple. Da sagde Jhesus til dem: Sætter eder her/ saa lenge ieg gaar der bort oc beder.

Oc hand tog Peder oc Jacob/ oc Hans til sig/ de tho Zebedei sønner/ oc begynte at bedrøffuis/ skelffue oc beffue/ oc sagde til dem: Min Siei er bedrøffuet indtil Døden/ bliffuer her oc vaager met mig/ Beder/ paa det i skulle icke falde i fristelse. ||

Oc hand sled sig fra dem ved it Stenskaft/ oc falt paa knæ/ ned paa Jorden/ paa sit Ansict/ Oc bad at den stund maatte gaa offuer/ om det vaare mueligt/ oc sagde: Abba/ min Fader/ alting er dig mueligt. Tag denne Kalck bort fra mig/ Dog icke huad ieg vil/ men huad du vilt. Oc hand kom til sine Disciple oc fant dem soffuendis/ oc hand sagde til Peder: Simon/ soffuer du? Kunde du icke vaage en time met mig? Vaager oc beder at i skulle icke falde i fristelse. Aanden er villig/ || Men Legemet er skrøbeligt.

Anden gang gick hand atter hen/ bad/ oc sagde: Min 170 Fader/ Er det icke mueligt/ at denne Kalck kand gaa fra mig/ vden ieg skal dricke hannem/ da ske din vilie. Oc hand kom oc fant dem atter soffuendis/ thi deris øyen vaare fulde aff søffn/ oc de viste icke huad de suarede hannem. Oc hand lod dem bliffue/ oc gick atter hett/ oc bad tredie gang/ oc taledede de samme ord: Fader vilt du/ da tag denne Kalck fra mig/ Men dog ske icke min/ men din vilie. ||

Da obenbaredis en Engel aff Himmelen faar hannem/ oc styrckede hannem/ Oc det kom at hand stridde met Døden/ oc bad inderlige. Da bleff hans sued som Blods draaber/ de fulde paa Jorden.

Oc hand stod op aff Bønen/ oc kom til sine Disciple/ oc fant dem soffuendis aff bedrøffuelse/ oc sagde til dem: Ah ville i nu soffue oc huile? Hui soffue i? Det er nock/ See/ stunden er kommen/ at Menniskens Søn skal antuordis hen i Synderis hender/ Staar op/ lader oss gaa. See/ den || mig forraader/ er hart hos/ Beder at i icke falde i fristelse.

Oc strax/ som hand endnu taledede/ See/ da kom Judas en aff de Tolff frem/ der hand haffde nu taget Skaren til sig/ met de ypperste Presters oc Scrifftkloge/ Phariseernis oc de Eldste faar folcket deris tienere/ oc

hand gick faare dem/ oc kommer der hen/ met bluss/ lamper/ suerd/ oc met stenger. Oc Forræderen haffde giffuet dem it Tegen/ oc sagde: Huilcken ieg kysser/ den er det/ Griber hannem/ oc fører hannem varlige. |||

Der Jhesus nu viste/ alt det hannem skulde offuerkomme/ gick hand vd/ oc sagde til dem: Huem lede i effter? De suarede hannem: Jhesum aff Nazareth. Jhesus siger til dem: Det er ieg.

Men Judas som hannem forraadde/ stod oc hos dem. Der Jhesus sagde nu til dem/ det er ieg/ vigede de til bage oc fulde til Jorden. Da spurde hand dem atter at: Huem lede i effter? De sagde: Jhesum aff Nazareth. Jhesus suarede: Jeg sagde eder at det er ieg/ Lede i effter mig/ da lader || disse gaa: Paa det/ at det ord skulde fuldkommis/ huilcket der hand sagde: Jeg miste ingen aff dem som du haffuer giffuet mig.

171

Oc Judas holt sig til Jhesum/ at kysse hannem/ oc strax traadde hand frem til hannem/ oc sagde: Hil vere dig Rabbi/ oc kyste hannem. Jhesus sagde til hannem: Min ven/ huor faare est du kommen? Juda/ forraader du Menniskens Søn met en Kyss? Da traadde de frem/ oc lagde hender paa Jhesum/ oc grebe hannem. ||

Oc der de saae/ som vaare omkring hannem/ huad der vilde skee/ sagde de til hannem: Herre/ skulle wi sla til met suerd? Da haffde Simon Petrus it Suerd/ oc drog det vd/ oc slo effter den ypperste Prestis suend/ oc hug det høyre Øre aff hannem/ Oc den suend hed Malchus.

Da suarede Jhesus oc sagde: Lader dem dog giøre saa langt. Oc sagde til Peder: Stick dit suerd i balgen/ Thi huo som tager Suerdet/ hand skal omkomme met Suerd. Eller ment du/ at ieg icke kunde || bede min Fader/ at hand tilskickede mig mere end tolff Skock Engle? Skal ieg icke da dricke den Kalck/ som min Fader gaff mig? Men huorlunde skulde Scrifften fuldkommis? Det skal alt saa gaa til. Oc hand rørde ved hans Øre oc lægte hannem.

Paa den tid/ sagde Jhesus til de ypperste Prester oc Høffuitzændene for Templen/ oc de Eldste/ som vaare komne til hannem: I ere vdgangne/ lige som til en Røffuere met Suerd/ oc met Stenger at fange mig/ haffuer ieg dog || daglige sidet hos eder/ oc haffuer lært i Templen/ oc I lagde icke en haand paa mig. Men dette er eders time oc mørckens mact/ paa det Scrifften skal fuldkommis. Men det er altsammen skeet/ at Propheternis scrifft skulde fuldkommis. Da forlode alle Disciplene hannem/ oc flyde.

Oc der vaar en vng karl/ som fulde hannem effter/ hand vaar klædt met it linklæde paa sit bare Legeme/ oc de vng karle grebe hannem. Men hand slap Linklædet/ oc flyde nøgen fra dem. ||

Men Skaren oc den øffuerste Høffuitzmand/ oc Jødernis Tienere toge Jhesum/ oc bunde hannem/ oc førde hannem først til Annas/ hand vaar Caiphas Suoger/ som vaar det 172 aar ypperste Prest. Men det vaar Caiphas som raadde Jøderne/ Det vaar gaat/ at it Menniske døde for Folcket.

Oc de førde Jhesum hen til Caipham den ypperste Prest/ det er/ til den øffuerste Bisp faar Presterne/ der som alle de ypperste Prester oc Eldste/ oc Scrifftkloge vaare || forsamlede. Men Simon Petrus fulde Jhesum langt effter/ oc en anden Discipel/ indtil den ypperste Prestis Sal/ Den samme Discipel vaar bekient met den ypperste Prest/ oc gick ind met Jhesu i den ypperste Prestis Sal. Men Peder stod vden faare dørren. Da gick den anden Discipel som vaar bekient met den ypperste Prest hen vd/ oc taledede met Døruoctersken/ oc flide Peder ind.

Men Suennene oc Tienerne stode/ oc haffde giort en kulild der nedre mit i Salen/ oc || værmde sig/ thi det vaar kalt. Oc Peder stod hos dem/ oc værmde sig/ paa det hand kunde see/ huad ende det vilde faa. Men den ypperste Prestis pige som tog vare paa dørren/ saa Peder side ved Liuset/ der hand værmde sig/ oc stirrede paa hannem/ oc sagde til hannem: Oc du vaarst met Jhesu aff Galilea? Est du icke oc en aff dette Menniskis Disciple? Da nectede hand det for dem alle/ oc sagde: Quinde/ Jeg er icke/ Jeg kiender hannem icke/ Jeg veed oc icke huad du siger. ||

Men den ypperste Prest spurde Jhesum om hans Disciple/ oc om hans Lærdom. Jhesus suarede hannem: Jeg haffuer talet obenbarlige faar Verden/ Jeg lærde altid i Scholen oc vdi Templen/ der som alle Jøderne komme tilsammen/ oc ieg haffuer intet talet i Løndom. Hui spør du mig der at? Spør dem der at/ som haffue hørt huad ieg taledede til dem/ See/ de vide huad ieg haffuer sagd. Som hand det taledede/ gaff en aff tienerne/ som der stod hos/ Jhesu en Kindhest/ oc sagde: || Skalt du saa suare den ypperste Prest? Jhesus suarede hannem: Haffuer ieg talet ilde/ da beuys det at det er ont/ Men haffuer ieg talet ret/ hui slar du mig? Oc Annas sende hannem bunden til den ypperste Prest Caiphas.

Men Simon Petrus stod i forgaarden oc værmde sig/ Oc liden stund effter den første nectelse/ som hand gick vd i Forgaarden/ goel Hanen. Oc en anden pige saa hannem/ oc 173 begynte atter at sige til dem som der stode hos: Denne vaar ocsaa met Jhesu || aff Nazareth. Da sagde de til hannem: Est du icke en aff hans Disciple? Oc en anden sagde: Du est en aff dem. Oc hand nectede atter/ oc soer der til/ oc sagde: Menniske ieg er icke/ oc ieg kiender icke det Menniske.

Oc noget der effter ved en stund/ stadfeste en anden met dem som omkring stode/ oc sagde: Sandelige/

du est en aff dem/ Thi du est en Galileer/ oc dit Maal røber dig. En aff den ypperste Prestis suenne hues frende Peder haffde hugget Øret aff/ siger: Saa ieg || dig icke i Vrtegaarden hos hannem? Da begynte hand at forbande sig oc fuerre: Jeg kiender det Menniske icke/ der i tale om.

Oc strax der hand endnu taledede/ goel Hanen anden gang. Oc Herren/ vende sig/ oc saa paa Peder. Oc Peder tenckte paa Herrens ord som hand sagde til hannem: Før end Hanen gal tho gange/ skalt du forsuere mig tre gange. Oc Peder gick hen vd/ oc græd bitterlige.

Men de ypperste Prester/ oc de Eldste oc det gantske || Raad/ søgte falskt Vidnesbyrd mod Jhesum/ paa det de kunde komme hannem til døde/ oc de funde intet/ Oc alligeuel at der ginge mange falske Vidne frem/ men deris vidnesbyrd komme icke offuer it. Paa det siste stode der op/ oc traadde thu falske vidne frem/ oc sagde falskt vidne mod hannem/ oc sagde: Wi haffue hørt at hand sagde/ Jeg kand oc vil nedbryde den Guds Tempel/ som er gjort met hender/ oc inden tre dage bygge en anden/ som icke er gjort met hender. Oc deris || vidnesbyrd komme icke endnu offuer it.

Oc den ypperste Prest stod op iblant dem/ oc spurde Jhesum at/ oc sagde: Suarer du intet til det/ som disse vidne mod dig? Men Jhesus tagde stille/ oc suarede intet.

Da spurde den ypperste Prest hannem atter at/ oc sagde til hannem: Est du Christus den Velsignedes Søn? Jeg besuer dig ved den leffuendis Gud/ at du siger oss/ om du est: Christus Guds Søn. Jhesus sagde: Du siger det/ Jeg er/ Dog siger ieg || eder/ Nu her effter skal det skee at i skulle see Menniskens søn/ side hos krafftens høyre Haand/ oc komme 174 i Himmelen skyer. Da søuderreff den ypperste Prest sine klæder/ oc sagde: Hand bespaattede Gud/ Huad haffue wi lenger Vidnesbyrd behoff? See/ nu haffue i hørt hans Guds bespaattelse/ huad tyckis eder? De fordømde hannem alle/ oc sagde: Hand er skyldig at dø.

Men de Mend/ som hulde Jhesum/ bespaattede hannem/ oc spyttede vdi hans Ansict/ || oc sloge hannem met knytte neffue/ Men nogle andre skiulte hans Ansict/ oc sloge hannem i Ansictet/ besynderlige tienerne oc sagde: Spaa oss Christe/ huo er den/ der dig slog? Oc mange andre bespaattelser de sagde imod hannem.

Men om morgenen forsamlede sig alle de ypperste Prester/ Scrifftkloge oc folckenis Eldste/ oc det gantske Raad/ oc hulde it raad offuer Jhesum/ at de kunde sla hannem ihiel/ Oc de førde hannem hen op faar deris Raad || oc sagde: Eft du Christus/ sig oss det. Hand sagde til dem: Siger ieg eder det/ da tro i det icke/ Men atspør ieg eder/ da suare i icke/ oc lade mig dog icke løs. Der faare/ nu her effter skal Menniskens Søn side hos Guds krafftis høyre Haand. Da sagde de alle: Est du da Guds Søn. Hand sagde til dem: I sige det/ thi ieg er. Da sagde de: Huad haffue wi lenger vidnesbyrd behoff? wi haffue selff hørt det aff hans mund.

Oc den gantske hob stod op/ oc bunde Jhesum/ oc førde || hannem bunden fra Caipha til Domhuset/ oc antuordede Landzherren Pontio Pilato hannem/ oc det vaar aarle.

Der Judas som hannem forraadde saa det/ at hand vaar fordømt til døde/ Da angrede hannem det/ oc hand bar de tredie Sølff penninge til de ypperste Prester oc Eldste igien/ oc sagde: Jeg gjorde ilde/ at ieg forraadde wskyldigt Blod. De sagde: Huad kommer det oss ved? See du der til. Oc hand kaste Sølff penningene i Tempelen/ Skyndede sig der fra/ gick || bort oc hengde sig selff/ Oc brast mit i thu/ oc alt hans Induaal vdueltis.

Men de ypperste prester toge Sølff penningene/ oc sagde: Det sømer sig icke at wi legge dem i Guds kiste/ Thi det er Blod penninge.

175

Saa hulde de it Raad/ oc kiøbte for de Sølff penninge oc wretfærdige Løn/ en Pottemageris Ager/ til at iorde Pillegrime vdi. Oc det er kundgiort faar alle dem/ som bo i Jerusalem/ saa/ at den samme ager kaldis paa dew Maal Hakeldama/ det er/ en || Blodager/ indtil paa denne dag. Da er fuldkommet/ det som sagt er ved Propheten Jeremias/ der som hand siger:

De haffue taget tredie Sølff penninge/ der den solde bleff betalet met/ huilcken de kiøbte aff Jsraels Børn/ Oc haffue giffuet dem for en Pottemageris ager/ Som Herren befalede mig.

Men Jøderne ginge icke i Domhuset/ paa det de skuide icke bliffue wrene/ men maatte æde Paaske. Da gick Pilatus vd til dem/ oc sagde: || Huad klagemaal føre i imod dette Menniske? De suarede/ oc sagde til hannem: Vaare denne icke en Misdedere/ da haffde wi icke antuordet dig hannem. Da sagde Pilatus til dem: Saa tage i hannem hen/ oc dømmet hannem effter eders Low. Da sagde Jøderne til hannem: Wi tørre ingen dræbe/ Paa det at Jhesu ord skulde fuldkommis som hand sagde/ der hand gaff tilkiende/ huilcken Død hand skulde dø.

Oc de ypperste Prester oc de Eldste begynte at klage || hart paa hannem/ oc sagde: Denne finde wi/ at hand affuender Folcket/ oc forbiuder at giffue Keyseren Skat/ oc siger/ Hand er Christus en Konge. Da gick Pilatus ind igien i Domhuset/ oc kaldede Jesum/ oc sagde til hannem: Est du Jøde Konge? Jhesus suarede

staaendis faar hannem: Taler du det aff dig selff/ Eller haffue andre sagd dig det om mig? Pilatus suarede: Er ieg en Jøde? Dit Folck oc de ypperste Prester/ antuordede dig mig: Huad haffuer du giort? Jhesus || suarede: Mit Rige er icke aff denne Verden/ Vaare mit Rige aff denne Verden/ mine Tienere skulde stride der faare/ at ieg skulde icke antuordis Jøderne/ Men nu er mit Rige icke der aff. Da sagde Pilatus til hannem: Saa est du alligeuel en Konge? Jhesus suarede: Du siger det/ Jeg er en Konge. Jeg er der til født/ oc kommen i Verden/ at ieg skal vidne Sandhed: 176 Huo som er aff Sandhed/ hand hører min røst. Pilatus siger til hannem: Huad er Sandhed. ||

Oc der hand dette sagde/ gick hand vd til Jøderne igien/ oc siger til dem: Jeg finder ingen skyld i dette Menniske. Oc der de ypperste Prester oc Eldste klagede paa hannem/ da suarede hand intet. Da spurde Pilatus hannem atter at/ oc sagde: Suarer du intet? See huor hart de beklage dig? hører du icke? Oc hand suarede hannem icke til it ord/ Saa at Landzherren oc forundrede sig saare.

Men de hulde ved/ oc sagde: Hand haffuer oprørt Folcket/ der met at hand haffuer || lært hid oc did i alt det Jødiske land/ oc begynte i Galilea/ hid indtil.

Men der Pilatus hørde Galileam/ spurde hand om hand vaar aff Galilea? Oc der hand fornåm at hand vaar vnder Herodis Øffrighed/ da forsende hand hannem til Herodes/ som vaar oc i Jerusalem vdi samme dage.

Der Herodes saa Jhesum/ bleff hand meget glad/ Thi hand haffde gierne lenge siden seet hannem/ Thi hand haffde hørt meget om hannem/ oc haabedis at skulde || see it Tegen aff hannem. Oc hand spurde hannem i mange maade/ Men hand suarede hannem intet. Oc de ypperste Prester oc Scriffstkloge stode oc klagede hart paa hannem. Men Herodes met sine Hoffsinder foractede oc bespaattede hannem/ hengde it huit klæde om hannem/ oc sende hannem til Pilatum igien. Paa den dag bleffue Pilatus oc Herodes Venner met huer andre/ Thi de vaare før huer andris fiender.

Men Pilatus kaldede de ypperste Prester/ oc de Øffuerste || oc Folcket tilsammen/ oc sagde til dem: I haffue ført dette Menniske til mig/ som den der omuender Folcket/ Oc see/ Jeg haffuer forhørt hannem for eder/ oc finder ingen aff de sager hos dette Menniske/ som i skylde hannem faare/ Herodes icke heller/ Thi ieg sende eder til hannem/ oc see/ mand haffuer intet ført hannem paa/ som hand bør at dø faar. Derfaar vil ieg straffe hannem/ oc lade hannem løs.

Men paa Høytiden/ skulde Landzherren effter Høytidens seduane/ giffue Folcket || en Fange løs/ huilcken de begerede/ 177 Oc hand haffde paa den tid en Fange/ en besyttderlig faar andre/ en Misdedere oc en Mordere som hed Barrabas/ huilcken som met de Oprøriske vaar kast i fengsel/ som haffde giort it Mord vdi it oprør i Staden/ Oc folcket gick op/ oc bad/ at hand vilde gjøre som hand pleyde. Oc der de vaare forsamlede/ sagde Pilatus til dem: I haffue en seduane/ at ieg skal giffue eder en løs om Paasken/ huilcken ville i at ieg skal giffue eder løs/ Barrabam/ eller || Jhesum Jøde Konge? som kaldis Christus? Thi hand viste vel/ at de ypperste Prester haffde antuordet hannem hen aff had.

Oc der (Pilatus) hand sad paa Domstolen/ skickede hans Hustru bud til hannem/ oc lod hannem sige: Befatte dig intet met denne Retfærdige/ Jeg haffuer lidt meget i dag vdi drømme faar hans skyld.

Men de ypperste Prester oc de Eldste toge Folcket met ord/ at de skulde bede om Barrabas/ oc affliffue Jhesum. || Da suarede nu Landzherren/ oc sagde til dem: Huilcken ville i at Jeg skal giffue eder løs aff disse tho. Da robte den gantske hob/ oc sagde: Bort met denne/ oc giff oss Barrabam løs. Da robte Pilatus atter til dem/ oc vilde lade Jhesum løs/ oc sagde: Huad skal ieg da gjøre met Jhesu/ om huilcken der sigis hand er Christus. Men de robte alle oc sagde: Kaarsfeste Kaarsfeste hannem. Da sagde hand tredie gang til dem: Huad ont haffuer da denne giort? Jeg finder ingen dødelig || sag met hannem/ derfaare vil ieg straffe hannem/ oc lade hannem løs. Men de skrege end meget mere/ oc sagde: Kaarsfeste hannem/ met stort skrig/ oc begerede at hand skulde kaarsfestis/ oc deris oc de ypperste Presters skrig fick offuerhaand.

Da tog Pilatus Jhesum oc lod hudstryge hannem. Men Landzherrens Stridzmend toge Jhesum til sig i Domhuset/ oc forsamlede til hannem den gantske Skare/ Oc de førde hannem aff/ oc hengde en Purpur kaabe om || hannem/ oc flættede en Torne Krone/ oc sætte hende paa hans Hoffuet/ oc it Rør i hans høyre haand/ Oc bøuede knæene faar hannem/ oc spaatter hannem/ oc begynte at hilse hannem/ oc 178 sagde: Hil vere du kiære Jøde Konge. Oc de gaffue hannem kindehæste/ oc de spyttede paa hannem/ oc toge Røret/ oc sloge hans Hoffuet der met/ oc fulde paa knæ/ oc tilbade hannem.

Da gick Pilatus vd igien/ oc sagde til dem: Seer/ Jeg leder hannem hid vd til eder/ || at i skulle vide at ieg finder ingen skyld met hannem. Saa gick Jhesus vd/ oc bar en Torne Krone/ oc Purpur klæde. Oc hand siger til dem: See/ huilcket Menniske. Der de ypperste Prester oc Tienere saae hannem/ robte de/ oc sagde: Kaarsfeste/ kaarsfeste hannem. Pilatus siger til dem: Tage i hannem hen/ oc kaarsfester hannem/ thi ieg finder ingen skyld i hannem. Jøderne suarede hannem: Wi haffue en Low/ oc effter den Low skal hand dø/ thi hand haffuer giort sig selff til Gudz Søn. ||

Der Pilatus hørde det ord/ fryctede hand sig end mere/ Oc hand gick ind igien i Domhuset/ oc siger til Jhesum: Hueden est du? Men Jhesus gaff hannem intet suar. Da sagde Pilatus til hannem: Taler du icke met

mig? Veedst du icke/ at ieg haffuer mact at Kaarsfeste dig/ oc at ieg haffuer mact at giffue dig løs? Jhesus suarede: Du haffde ingen mact offuer mig/ der som hun icke vaar giffuen dig her offuen ned. Der faare/ den som antuordede mig dig/ hand haffuer || større Synd. Der effter tenckte Pilatus paa/ huorledis hand kunde lade hannem løs. Men Jøderne robte/ oc sagde: Lader du denne løs/ da est du icke Keyserens Ven/ Thi huo sig gjør til Konge/ hand er imod Keyseren.

Der Pilatus hørde det ord/ ledde hand Jhesum vd/ oc sætte sig paa Domstolen/ paa den Sted/ som kaldis Stenlagd/ Men paa Ebraiske Gabbatha. Oc det vaar Beredelsens dag i Paaske/ ved den siette time/ Oc hand siger til Jøderne: Seer/ det er || eders Konge. Men de robte: Bort/ bort met hannem/ Kaarsfest hannem. Pilatus siger til dem: Skal ieg kaarsfeste eders Konge? De ypperste Prester suarede: Wi haffue ingen Konge vden Keyseren.

Der Pilatus saa/ at hand beskaffede intet/ Men at der bleff it meget større Bulder/ hand vilde dog gjøre folcket fyldist/ Oc Pilatus dømde at deris begering skulde skeep/ Da tog hand 179 Vand/ oc toede henderne faar folcket/ oc sagde: Jeg er wskyldig i denne Retfærdigis blod/ Seer i til. Da || suarede det gantske Folck/ oc sagde: Hans Blod komme offuer oss oc offuer vore Børn.

Da gaff hand dem Barrabam løs/ som vaar kast i fengsel for Oprør oc Mord skyld/ om huilcken de bade. Men Jhesum lod hand hudstryge oc bespaatte/ oc fick hannem hen effter deris vilie oc beger at Kaarsfestis.

Da toge Stridzmendene Jhesum/ oc førde hannem aff Purpuret/ oc førde hannem i sine egne klæder/ oc førde hannem bort/ at de skulde kaarsfeste hannem/ oc hand || bar sit Kaars. Oc der de ginge vd/ paafunde de it Menniske/ der gick frem/ som hed Simon aff Cirene/ som kom aff marcken/ huilcken der vaar Alexandri oc Ruffi fader/ hannem tuingde de til/ at hand bar hannem Kaarsset/ oc de lagde Kaarsset paa hannem/ at hand bar det effter Jhesum.

Oc der fulde en stor hob Folck oc Quinder effter hannem/ som ynckelige klagede oc begræde hannem: Men Jhesus vende sig om til dem/ oc sagde: I Døtter aff Jerusalem/ || græder icke offuer mig/ Men græder offuer eder selff/ oc offuer eders Børn. Thi see/ Den tid skal komme/ i huilcken mand skal sige: Salige ere de wfructsommelige/ oc de Liff som icke fødte/ oc de Bryst/ som icke gaffue di. Da skulle de begynde at sige til Biergene: Falder offuer oss/ oc til Høyene: Skiuler oss: Thi at gjør mand det/ met it grønt Træ/ huad vil bliffue met det tørre?

Der bleffue oc tho andre Misdedere førde bort/ at de skulde affliffuis met hannem. ||

Oc de førde hannem til den Sted som kaldis paa Ebraiske Golgatha/ det er vdlagt Hoffuetpande sted/ oc de gaffue hannem Edicke eller Myrrha at dricke i Vin/ blandet met Galde/ Oc der hand smagede det/ vilde hand icke dricke/ Oc de kaarsfeste hannem paa den sted som kaldis Golgatha/ oc de tho Misbedere met hannem/ Den ene ved den høyre/ oc den anden ved den venstre side/ Oc Jhesum mit imellem. Da bleff Scrifften fuldkommen som siger: Hand er regnet || blant Misdedere.

180

Oc det vaar paa den tredie time der de Kaarsfeste hannem/ Oc Jhesus sagde: Fader/ forlad dem/ Thi de vide icke huad de gjøre.

Da screff Pilatus en Offuerscrifft/ offuen offuer hans hoffuet/ huad skyld mand gaff hannem/ oc Aarsage til hans død/ oc sætte hende paa Kaarsset/ oc der vaar screffuet: Jhesus aff Nazareth Jøde konge. Denne Offuerscrifft læsde mange Jøder/ Thi steden vaar nær hos Staden/ som Jhesus er kaarsfest. Oc det || vaar screffuet paa Ebraiske/ Gredske oc Latinske maal. Da sagde Jødernis ypperste Prester til Pilatum: Scriff icke Jøde konge/ Men at hand sagde/ Jeg er Jøde konge. Pilatus suarede: Det som Jeg screff/ det screff Jeg .

Oc Øtridzmendene/ der de haffde kaarsfest Jhesum/ toge de hans Klæder/ oc gjorde fire parte/ huer Stridzmand en part/ der til ocsaa Kiortelen/ Men Kiortelen vaar knyt/ mindet fra øffuerste/ oc slæt igennem. Da sagde de til huer andre: Lader oss || icke dele hannem/ Men kaste Laad der om hues hand skal vere. Paa det Scrifften skulde fuldkommis som siger: De skiffte mine Klæder iblant sig/ Oc kaste laad om min Kiortel. Oc de sade der/ oc toge vare paa hannem. Dette gjorde Stridzmendene. Oc Folcket stod oc saa der paa.

Oc der stod hos Jhesu kaars/ hans Moder/ Oc hans Modere syster/ Maria Cleophas hustru/ oc Maria Magdalene. Der nu Jhesus saa sin Moder/ oc den Discipel staa der hos/ som hand || haffde kiær/ da siger hand til sin Moder: Quinde/ see/ det et din Søn. Der effter siger hand til Discipelen: See/ det er din Moder. Oc fra den time tog Discipelen hende til sig.

Men de som der ginge frem bespaattede hannem/ oc røste deris Hoffuet/ oc sagde: Tui dig/ huor deylige nedbryder du Templen/ oc opbygger den i tre dage/ Hielp dig nu felff/ Est du Guds Søn/ da stig hid ned aff kaarsset. Lige saa spaattede ocsaa de ypperste Prester hannem || iblant huer andre met de Scrifftkloge oc Eldste/ oc Folcket/ oc sagde: Hand haffuer hiolpet andre/ oc kand icke hielpe sig felff/ Er hand 181 Christus/ oc Israels konge/ den Guds vdualde/ da hielpe sig selff/ oc stige sig nu ned aff Kaarsset saa wi see der paa/ saa ville wi tro hannem/ hand forlod sig paa Gud/ hand frelse hannem nu om hand haffuer lyst til hannem/

Thi hand sagde/ Jeg er Guds Søn. Lige saa forhaanede ocsaa Røffuerne hannem/ som vaare kaarsfeste || met hannem. Der bespaattede oc Stridzmendene hannem/ traadde til hannem/ oc bare hannem Edicke/ oc sagde: Est du Jøde konge/ da hielp dig selff.

Men en aff Misdederne/ som vaare hengde bespaattede hannem oc sagde: Est du Christus/ da hielp dig selff/ oc oss Da suarede den anden/ straffede hannem oc sagde: Frycter du dig ocsaa icke faar Gud? du som dog est i lige Fordømmelse/ oc sandelige/ wi ere tilbørlige der vdi/ thi wi faa det vaare || gierninger forskyldede/ Men denne handlede intet wskickeligt. Oc hand sagde til Jhesum: Herre/ tenck paa mig/ naar du kommer i dit Rige. Oc Jhesus sagde til hannem: Sandelige ieg siger dig/ I dag skalt du vere met mig i Paradis.

Oc der det vaar ved den siette time/ bleff it Mørck offuer det gantske Land/ indtil ved den niende time/ Oc Solen miste sit skin/ Oc ved den niende time/ robte Jhesus høyt/ oc sagde: Eli/ Eli/ lama asabthani? Det er vdlagt: Min || Gud/ min Gud/ huorfaare haffuer du forlat mig? Oc nogle som stode der | hos/ der de det hørde/ sagde de: See/ hand kalder paa Elias. Der effter som Jhesus viste/ at alting vaar nu fuldkommen/ at Scrifften skulde fuldkommis/ siger hand: Mig tørster. Der stod it kar fult aff Edicke/ Oc strax løb en aff dem hen/ tog en Suamp/ oc fylte hannem met Edicke/ oc Isop/ oc stack hannem paa it Rør/ oc holt hannem det der til Munden/ oc gaff hannem dricke/ oc sagde met de andre: || Holt/ lader oss see/ om Elias kommer oc tager hannem ned. Der Jhesus haffde nu taget Edicken/ sagde hand: Det er fuldkommet. Oc Jhesus robte atter høyt/ oc sagde: Fader/ Jeg befaler min Aand i dine hender/ Oc som hand det sagde/ bøyde hand Hoffuedet oc vdgaff hand sin Aand.

182

Oc see/ Forhenget i Templen reffnede i thu stycker fra det øffuerste til det næderste/ oc Jordan beffuede/ oc stenene brøste sønder/ oc graffuene lode sig op/ oc der stode mange hilligens Legeme op || som soffue/ oc ginge aff Graffuene effter hans opstandene/ oc komme i den hellige Stad/ oc obenbaredis faar mange. Men Høffuitzmanden/ som stod der hos tuert offuer fra hannem/ oc de som vaare hos hannem/ oc beuarede Jhesum/ der de saae at hand vdgaff Aanden met saadant rob/ oc saae det Jordskel/ oc hwad der skede/ da forfærdedis de saare/ oc prisede Gud/ oc sagde: Sandelige/ denne vaar it retfærdigt Menniske/ oc Guds Søn. Oc alt det Folck som der vaar hos/ oc saae til/ || der de saae/ det som skede/ sloge de sig for deris Bryst/ oc vende til bage igien. Oc alle hans Tilhengere stode langt borte/ oc mange Quinder som effterfulde hannem aff Galilea/ oc saae alt dette/ Blant huilcke vaar Maria Magdalena/ oc Maria den lilde Jacobs oc Joses moder/ oc Salome Zebedei Børns Moder/ som oc haffde effterfult oc tient hannem der hand vaar i Galilea/ oc mange andre/ som vaare gangne op til Jerusalem met hannem. ||

Men Jøderne/ effterdi at det vaar beredelsens dag/ at deris Legeme skulde icke bliffue paa Kaarsset Sabbathen offuer (Thi den samme Sabbaths dag vaar stor) da bade de Pilatum/ at deris Been maatte brydis/ oc tagis aff. Da komme Stridzmendene oc brøde Benene paa den Første/ oc den Anden/ som vaar kaarøfest met hannem. Men der de komme til Jhesum/ oc de saae/ at hand vaar allerede død/ brøde de icke hans Been/ Men en aff Stridzmendene obnede hans || Side met it Spiud/ oc strax gick der Blod oc Vand vd. Oc den som det haffuer seet/ hand vidnede det/ oc hans vidnesbyrd er sant/ Oc den samme veed at hand siger Sandhed/ paa det i oc skulle tro. Thi dette skede at Scrifften skulde fuldkommis: I skulle icke sønderbryde noget Been paa hannem. Oc atter siger en anden Scrifft: De skulle see i huilcken de stunge.

Men der effter om afftenen/ effterdi at det vaar beredelsis dagen/ huilcken der er faar Sabbathen/ da kom en || rig mand/ Joseph aff Jødernis Stad Arimathia/ en god retfærdig ærlig 183 Raadmand/ der icke haffde samtyct i deris raad oc handel/ huilcken som oc ventede Guds rige/ som vaar en aff Jhesu Disciple/ dog lønlige/ thi hand fryctede Jøderne/ hand dristede sig til/ oc gick ind til Pilatum oc bad hannem/ at hand maatte tage Jesu Legeme aff: Da forundrede Pilatus sig/ at hand vaar allerede død. Oc hand kaldede Høffuitzmanden/ oc spurde hannem at/ om hand haffde veret || lenge død. Oc der hand formerckte det aff Høffuitzmanden/ da gaff hand Joseph Jhesu Legeme/ oc befoel at mand skulde antuorde hannem det. Oc Joseph kiøbte it Linklæde. Der kom ocsaa Nicodemus/ som før vaar kommen til Jhesum om natten/ oc bar Myrre oc Aloes sammen blandede/ ved hundrede pund. Da toge de Jhesu Legeme som vaar nedtaget/ oc suøbte det i it rent Linklæde/ oc bunde det met linede klæder met dyrebar Salue/ som Jøderne pleye at begraffue. || Der vaar ocsaa hos paa den sted som hand bleff kaarsfest/ en Vrtegaard/ oc i Vrtegaarden en ny Graff/ som vaar Josephs/ huilcken hand haffde ladet hugge i en Sten/ i huilcken der vaar aldri nogen lagd/ Der lagde de Jhesum hen/ for Jødernis Beredelsis dag skyld/ oc Sabbathen gick paa/ effterdi at Graffuen vaar nær/ Oc de velte en stor Sten faar dørren paa Graffuen/ oc ginge bort Men Maria Magdalena vaar der oc den anden Maria Joses/ de sætte sig tuert offuer fra || Graffuen met de andre Quinder som vaare komne met hannem aff Galilea/ oc saae til/ huor hen/ oc huorledis hans Legeme bleff lagd. Oc de vende dem til bage/ oc beredde dyrebare Vrter oc Salue/ oc Sabbathen offuer vaare de stille effter Lowen.

Den anden dag/ som følger effter Beredelsens dag/ Komme de ypperste Prester oc Phariseer endrectelige til Pilatum/ oc sagde: Herre/ Wi komme ihu/ at denne Bedragere sagde/ der hand end leffde/ Jeg vil effter tre dage opstaa. || Befal der faare/ at mand foruarer Graffuen/ indtil den tredie dag/ Paa det hans Disciple skulle icke komme/ oc stiele hannem/ oc sige til Folcket/ Hand er opstaaen fra de døde/ Oc det siste bedregeri skal bliffue verre end det første. Pilatus sagde til dem: Der haffue i Vectere/ gaar hen/ oc foruarer som i vide.

De ginge hen/ oc foruarede Graffuen met Vectere/ oc beseglede stenen.

Ende paa Jhesu Christi Pinis historie. ||

Jhesu Christi ærefulde Opstandelsis oc Himmelfartz Historie/ effter de fire Euangelisters bescriffuelse.

DEr Sabbathen vaar forgaaen/ da kiøbte oc beredde Maria Magdalena/ oc den anden Maria som Faldis Jacobi oc Salome/ oc Johanna/ oc de andre Quinder som vaare met dem/ oc som komme met Jhesu aff Galilea/ dyrebar Smørelse at de skulde komme oc salue Jhesum/ fordi de huilde offuer || paa Sabbathen effter Louen.

Om Sabbathen at afften/ huilcken der begyntis den første hellige dag i Sabbatherne/ om morgenen/ meget aarle/ der det vaar endnu mørckt/ komme de til Graffuen der Sol opgick/ oc bare met dem dyrebar salue som de haffde beredt/ Oc see/ der skede it stort Jordskel/ Thi Herrens Engel kom ned aff Himmelen/ oc gick til oc velte Stenen fra Dørren/ oc sætte sig der paa/ oc hans skickelse vaar lige som Liunet/ oc hans Hæder huide som sne. || Men Vecterne forfærdede aff fryct oc bleffue lige som de haffde veret døde.

Oc Quinderne sagde til huer andre: Huo skal velte oss Stenen fra Døren paa Graffuen? fordi hand vaar meget stor/ oc de saae der hen/ oc bleffue var at Stenen vaar affuelt fra Graffuen. Oc de ginge ind i Graffuen/ oc funde icke den Herris Jhesu Legeme/ Da løber Maria Magdalena hen/ oc forkynder det. Oc der de Quinder vaare bedrøffuede der faare/ at Jhesu Legeme vaar icke der/ || See/ da stode tho Mend hos dem met skinnende klæder. Oc de forfærdedis oc sloge deris Anfict ned til Jorden. Da sagde de til dem: Hui lede i effter den Leffuendis hos de døde? Hand er icke her/ hand er opstaaen/ Tencker der paa/ hurledis hand taledde til eder der 185 hand vaar i Galilea/ oc sagde/ Menniskene Søn skal antuordis hen i Syndernis hender/ oc kaarsfestis/ oc opstaa tredie dag. Oc de tencte paa hans ord/ oc ginge fra Graffuen igien/ oc kundgiorde alt dette faar de || Elleffue/ oc alle de andre/ oc de sagde dette faar Apostlene/ Oc deris ord siuntis dem at vere lige som løs tale/ oc de trode dem icke.

Der nu Maria Magdalena saa løber (som fagd er) oc kommer til Simon Petrum/ oc til den anden Discipel/ huilcken Jhesus elskte/ oc siger til dem: De haffue bort taget Herren aff Graffuen/ oc wi vide icke hur de lagde hannem.

Da gick Peder oc den anden Discipel hen vd/ oc komme til Graffuen. Saa løbe de || tho met huer andre/ oc den anden Discipel løb faare/ fastere end Peder/ oc kom først til Graffuen/ Koger der ind/ oc seer Linklæderne lagde/ Men hand gick icke der ind. Da kom Simon Petrus effter hannem/ oc gick ind i Graffuen/ oc seer Linklæderne lagde/ oc den Suede dug som vaar bunden om Jhesu Hoffuet/ icke lagd hos Linklæderne/ men særdelis sammen suøbt paa en besynderlig sted/ Da gick oc den anden Discipel ind/ som kom først: til Graffuen/ och saa/ oc trode || det. Thi de viste endda icke Scrifften/ at hand skulde opstaa fra de Døde. Da ginge Disciplene tilsamen igien. Oc Peder vndrede paa/ hurledis det gick til.

Maria stod vden faare Graffuen oc græd. Som hun nu græd/ Koger hun i Graffuen/ oc seer tho Engle side i huide klæder/ den ene hos hoffuedet/ oc den anden hos føderne/ der som de haffde lagd Jhesu Legeme/ Oc de sagde til hende: Quinde hui græder du? Hun siger til dem: de toge min Herre bort/ oc ieg || veed icke hur de lagde hannem. Oc som hun det sagde/ vende hun sig til bage/ oc seer Jhesum staa/ oc veed icke at det er Jhesus. Jhesus siger til hende: Quinde/ hui græder du? Huem leder du effter? Hun meente det haffde veret Vrtegaardzmanden/ oc siger til hannem: Herre/ haffuer du baaret hannem bort? da sig mig hur du lagde hannem? saa vil ieg hente Hannem. Jhesus siger til hende: Maria. Da vende hun sig om/ oc siger til hannem: Rabuni/ det kaldis 186 Mestere. Jhesus || siger til hende: Rør icke ved mig/ thi ieg er icke endnu opfaren til min Fader/ Men gack bort til mine Brødre/ oc sig dem/ Jeg far op til min Fader oc til eders Fader/ Til min Gud oc til eders Gud. Oc dette er den Maria Magdalena/ aff huilcken Jhesus haffde vddreffuet siu Dieffle/ huilcken at hand haffde obenbared sig faare først/ effter hand vaar opstaaen aarle den første dag paa Sabbaterne. Oc hun gick bort oc kundgiorde Disciplene det/ som haffde veret met hannem/ || som sørgede oc græde/ at hun haffde seet Herren/ oc saadant sagde hand til hende. Oc der de hørde/ at hand leffde/ oc vaar hende obenbaret/ da trode de det icke. Men Quinderne ginge ind i Graffuen/ oc saae en Dreng side ved den høyre haand/ hand haffde it langt huit klæde paa/ oc de forfærdedis/ oc det vaar Herrens Engel. Oc sagde til dem: Forfærdis icke/ thi ieg veed/ at i lede effter Jhesum aff Nazareth/ den kaarsfeste/ Hand er icke her/ Hand er opstaaen som hand sagde/ || Kommer hid oc seer den sted/ som Herren laa/ Oc gaar hastelige bort oc siger

hans Disciple det oc Peder/ at hand er opstaaen fra de døde. Oc see/ hand skal gaa faar eder til Galileam/ Der skulle i see hannem som hand haffuer sagde eder/ Seer/ Jeg sagde eder det.

Oc de ginge hastelige vd aff Graffuen met fryct/ oc stor glæde/ oc Løbe/ at de kunde kundgiøre hans Disciple det/ Thi der vaar kommen beffuelse oc forfærdede paa dem/ oc de sagde ingen intet/ thi de || fryctede sig. Oc der de ginge at kundgiøre hans Disciple det/ See/ da møtte Jhesue dem/ oc sagde: Hil vere eder. Oc de traadde til hannem/ oc toge paa hans Føder/ oc fulde ned faar hannem. Da sagde Jhesus til dem: Frycter eder icke/ gaar hen oc kundgiører mine Brødre det/ At de gaa til Galileam der skulle de see mig.

Oc der de ginge hen/ See/ da komme nogle aff Vecterne i Staden/ oc forkyndede de ypperste Prester alt det som vaar skeet Oc de komme || til sammen met de Eldste/ oc hulde it Raad/ oc gaffue Stridzmendene Penninge nock/ oc sagde: Siger/ hans Disciple komme om natten/ oc staale hannem/ den stund wi soffue. Oc der som Landzherren faar det at 187 vide/ da ville wi stille hannem til freds/ oc skaffde det saa/ at i skulle vere vden fare. Oc de toge Penninge/ oc gjorde lige som de vaare vnderuisde. Dette bleff en almindelig tale hos Jøderne/ indtil paa denne dag.

Oc see/ Tho aff dem ginge samme dag til en By/ som || vaar trysinds tiue agre langt fra Jerusalem/ oc kaldis Emaus/ oc de taledede met huer andre om alt dette som vaar skeet. Oc det begaff sig/ der de saa taledede oc bespurde sig met huer andre/ kom Jhesus til dem/ oc vandrede met dem/ Men deris øyen huldis til/ at de kiende hannem icke/ thi hand obenbarede sig faar dem i en anden skickelse. Oc hand sagde til dem: Huad er det faar tale/ som i handle imellem eder paa veyen/ oc ere bedrøffuede?

Da suarede en aff dem som || hed Cleophas/ oc sagde til hannem: Est du alene iblant de Fremmede i Jerusalem/ som icke veed/ huad som i disse dage er skeet der vdi? Oc hand sagde til dem: Huad er det? De sagde til hannem: Det/ om Jhesu aff Nazareth/ huilcken som vaar en Prophete/ mechtig i Gierninger oc Ord faar Gud oc alle Folck/ huorledis vore ypperste Prester oc Øffuerste antuordede hannem hen til Dødzens fordømmelse/ oc kaarsfeste hannem/ Oc wi haabedis at hand skulde forløst Jsrael: Oc || offuer alt dette/ er i dag den tredie dag/ at dette skede. Der haffue oc nogle forfærdet oss aff vore Quinder/ de vaare aarle hos Graffuen/ oc funde icke hans Legeme/ Komme oc sige/ at de saae en Engle siun/ huilcke der sige/ hand leffuer/ Oc nogle aff oss ginge bort til Graffuen/ oc funde det saa som Quinderne sagde/ Men hannem funde de icke.

Oc hand sagde til dem: O i Daarer oc setthiertede/ til at tro alt det/ som Propheterne haffue sagt/ Skulde Christus icke lide saadant/ oc || indgaa til sin Herlighed? Oc hand begynte fra Mose oc alle Propheter/ oc lagde dem alle Scriffter vd/ som vaare sagde om hannem.

Oc de komme nær til Byen/ der de ginge til. Oc hand lod som hand vilde gaa lenger/ Oc de nødde hannem til/ oc sagde: Blijf hoe oss/ thi det stunder til afften/ oc dagen er forløben/ 188 Oc hand gick ind at bliffue hos dem. Oc det skede som hand sad met dem til Bordz/ Tog hand Brødet/ tackede/ brød det/ oc gaff dem det. Da bleffue deris øyen obnede/ || oc de kiende hannem. Oc hand bleff wsiunlig faar dem.

Oc de sagde til huer andre: Brende icke vort hierte i oss/ der hand taledede met oss paa veyen/ oc der hand oplod oss Scrifften? Oc de stode op i den samme stund/ oc vende til Jerusalem igien/ oc funde de Elleffue forsamlede/ oc dem som vaare hos dem/ huilcke der sagde/ Herren er visselige opstaaen/ oc obenbaret Simoni. Oc de opregnede faar dem/ huad som vaar skeet paa veyen/ oc huorledis hand bleff kient aff dem/ i det/ at hand || brød Brødet/ oc dem trode de icke heller.

Men den samme Sabbath at afften/ der Disciplene vaare forsamlede oc dørrerne vaare tillucte aff fryct for Jøderne. Oc der de taledede der om/ da kom Jhesus selff som de saade til bordz oc traadde mit ind/ oc siger til dem: Fred vere met eder/ oc straffede deris Vantro/ oc dem Hiertis hardhed/ at de haffde icke troet dem som haffde seet hannem opstaaen. Da forfærdis de/ oc fryctede sig/ oc meente at de saae en Aand. ||

Oc hand sagde til dem: Hui ere i saa forfærdede? Oc hui komme saadanne tancker i eders hierte? Seer mine Hender oc mine Føder/ Det er ieg selff/ Finder paa mig oc seer/ thi en Aand haffuer icke Kiød oc Been/ som i see at ieg haffuer. Oc som hand det sagde/ viisde hand dem Hender oc Føder/ oc sin Side. Da bleffue Disciplene glade/ at de saae Herren.

Men der de endnu icke trode for glæde/ oc forundrede sig/ da sagde hand til dem: Haffue i her noget at æde? Oc || de lagde it stycke aff en stegt Fisk faar hannem oc Hunnig kage/ oc hand tog det/ oc oed faar dem.

Oc hand sagde til dem: Det er den Tale/ som ieg sagde til eder/ der ieg endnu vaar hos eder/ Thi det skal altsammen fuldkommis/ som er screffuet om mig i Mose Low/ i Propheter oc vdi Psalmer. Da oplod hand deris forstand/ at de forstode Scrifften oc sagde til dem: Saa er det screffuet/ oc saa skulde Christus lide/ oc opstaa fra de Døde tredie dag/ Oc lade predicke i sit Naffn/ || Penitentze oc Syndernis 189 forladelse/ iblant alle Folck/ oc begynde i Jerusalem. Oc i ere Vidne til alt dette. Da sagde Jhesus atter til dem: Fred vere met eder. Lige som Faderen vdsende mig/ saa sender ieg eder. Oc der hand det sagde/ blesde hand paa dem/ oc siger til dem: Anammer den hellig Aand/ Huilcke i forlade Synderne/ dem ere de forladne/ oc huilcke i

beholde dem/ dem ere de behuldne.

Ende paa Paaske dags Historie. ||

Men Thomas en aff de Tolff/ som kaldis Tuilling/ vaar icke hos dem/ der Jhesus kom. Da sagde de andre Disciple til hannem: Wi saae Herren. Da sagde hand til dem: Vden saa er/ at ieg seer Nafflegaffuene/ i hans Hender/ oc stinger min Finger i Nafflegaffuene/ oc stinger min Haand i hans Side/ da vil ieg icke tro.

Oc ote dage der effter/ vaare atter hans Disciple der inde/ oc Thomas met dem/ Kommer Jhesus der dørrene vaare tillucte/ oc staar mit iblant || dem/ oc siger: Fred vere met eder. Der effter siger hand til Thoma: Reck din Finger hid oc see mine Hender/ oc reck din Haand hid/ oc stick hende i min Side/ oc ver icke vantro/ men tro. Thomas suarede/ oc sagde til hannem: Min Herre oc min Gud. Jhesus siger til hannem: Effterdi du haffuer seet mig Thoma/ da trode du: Salige ere de som icke see/ oc dog tro.

Der effter i Galilea obenbarede Jhesus sig atter hos det Haff/ hos Tyberias. Oc hand obenbarede sig saa. Simon || Petrus oc Thomas/ som kaldis Tuilling/ oc Nathanael aff Cana Galilea/ oc Zebedei sønner/ oc tho andre aff hans Disciple vaare tilsammen. Simon Petrus siger til dem: Jeg vil gaa bort at Fiske. De sagde til hannem: Da ville wi gaa met dig. De ginge hen vd oc traadde strax i skibet/ oc den samme nat finge de intet. Der det vaar nu morgen/ stod Jhesus paa bredden/ Men Disciplene viste icke/ at det vaar Jhesus. Jhesus siger til dem: Børn/ haffue i intet at æde? De suatede || hannem: Ney. Da sagde hand til dem: Kaster garnet til den høyre side aff Skibet/ da skulle i finde. Da kaste de/ oc kunde icke drage mere faar Fiskenis mangfoldighed. Da siger den 190 Discipel som Jhesus elskte/ til Peder: Det er Herren. Der Simon Petrus hørde/ at det vaar Herren/ da giordede hand Skiorten om sig/ thi hand vaar nøgen/ oc kaste sig i Haffuet. Men de andre Disciple komme paa Skibet/ thi de vaare icke langt fra Landet/ men ved thu hundrede alne/ oc de indroge || Garnet met Fiskene. Som de traadde nu vd paa Landet/ saae de Kul ligge der/ oc Fisk der paa/ oc Brød. Jhesus siger til dem/ Tager hid aff Fiskene/ der i nu finge. Simon Petrus stigde ind/ oc drog Garnet paa Landet/ fult aff store Fiske/ hundrede oc tre oc halfftradiesinds tiue. Oc alligeuel at de vaare saa mange/ sønder reffs dog Garnet icke. Jhesus siger til dem: Kommer/ oc giører maaltid. Men ingen aff Disciplene torde spørre hannem at/ Huo est du? Thi de viste at det || vaar Herren. Da kommer Jhesus/ oc tager Brødet/ oc giffuer dem det/ Disligest ocsaa Fisken. Det er nu den tredie gang/ at Jhesus er obenbaret faar sine Disciple/ effter hand er Opstaaen fra de Døde.

Der de haffde nu giort Maaltid/ siger Jhesus til Simon Peder: Simon Johanna/ Haffuer du mig kiærere/ end disse haffue mig? Hand siger til hannem: Ja Herre/ du veedst/ at ieg elsker dig. Hand siger til hannem: Fød mine Lam. Hand siger atter || anden gang til hannem: Simon Johanna/ elsker du mig? Hand siger til hannem: Ja Herre/ du veedst at ieg elsker dig. Hand siger til hannem: Fød mine Faar. Hand siger tredie gang til hannem/ Simon Johanna/ elsker du mig? Peder bleff bedrøffuet/ at hand sagde tredie gang til hannem/ Elsker du mig/ Oc hand sagde til hannem: Herre/ du veedst alle ting/ Du veedst/ at ieg elsker dig. Jhesus siger til hannem: Fød mine Faar. Sandelige sandelige/ Jeg siger dig/ Der du vaarst || vng/ giordede du dig selff/ oc vandrede huort du vilde/ Men naar du bliffuer gammel/ skalt du vdrecke dine Hender/ Oc en anden skal giorde dig/ oc føre dig did/ som du icke vilt Men det sagde hand at betegne/ met huad Død hand skulde prise Gud.

Oc der hand det sagde/ siger hand til hannem: Følg mig effcer. Da vende Peder sig om oc saa den Discipel følge/ som 191 Jhesus elskte/ huilcken som oc laa paa hans Bryst: i Naderen/ oc haffde sagd/ Herre/ Huo er den/ som || skal forraade dig? Der Peder saa denne/ siger hand til Jhesum: Herre/ huad skal da denne? Jhesus siger til hannem: Der som ieg vil at hand skal bliffue/ indtil ieg kommer/ huad kommer det dig ved? Følg du mig effter. Da gick en Tale vd iblant Brødrene: Denne Discipel dør icke. Oc Jhesus sagde icke til hannem/ Hand dør icke/ Men/ om ieg vil at hand skal bliffue/ indtil ieg kommer/ Huad kommer det dig ved? Denne er den Discipel/ som vidner om disse ting/ oc screff dette/ || Oc wi vide/ at hans vidnesbyrd er sant.

Men de elleffue Disciple ginge til Galileam/ paa it Bierg/ som Jhesus haffde bestillet dem hen/ Oc der bleff hand seet aff mere end fem hundrede Brødre paa en gang/ aff huilcke der endnu mange leffue/ men nogle hensoffuede. Oc der de saae hannem/da fulde de ned faar hannem/ Men nogle tuilede. Oc Jhesus traadde til dem/ taledede met dem/ oc sagde: Mig er giffuen al Mact i Himmelen oc Jorden. Gaar fordi || hen i all Verden/ oc predicker Euangelium faar alle Creature/ oc lærer alle Folck/ oc døber dem/ i Naffn Faders/ oc Søns/ oc den hellig Aands/ Oc lærer dem at holde/ alt det ieg haffuer befalet eder. Huo som troer/ oc bliffuer døbt/ hand skal bliffue salig/ Men huo som icke troer/ hand skal bliffue fordømt. Oc de Tegen/ som skulle følge dem/ der tro ere disse/ I mit Naffn skulle de vdriffue Dieffle. Tale met ny Tunger. Fordriffue Hugorme. Oc der som de dricke nogen forgifft/ || da skal det icke skade dem. Paa de Siuge skulle de legge deris Hender/ saa skal det bliffue bedre met dem. Oc see/ Jeg er hos eder alle dage/ indtil Verdens ende. Der effter bleff hand seet aff Jacobs.

Saa/ før indtil den dag/ der hand bleff optagen/ Effter at hand haffde giffuet Apostlene (huilcke hand vdualde) befaling/ formedelst den hellig Aand/ Huilcke hand haffde obenbaret sig leffuendis faare effter sin pine/ met mangfoldige beuisninger/ oc lod sig see iblant dem i fyretiue dage/ || oc taledede met dem om Guds

Rige/ Oc oplod deris forstand/ at de forftode Scrifften. Oc der hand haffde forsamlet dem/ befoel hand dem/ at 192 de skulde icke vige fra Jerusalem/ men bie effter Faderens Løffte/ Oc see/ Jeg vil sende min Faders foriættelse offuer eder/ huilcke i haffue hørt (sagde hand) aff mig. Men i skulle bliffue i Jerusalem Stad indtil i bliffue iførde met Krafft aff det Høye. Thi Johannes døbte met Vand/ Men i skulle døbis met den hellig-Aand/ icke lenge effter disse dage. ||

Men de som vaare komne tilsammen/ spurde hannem at/ oc sagde: Herre/ Vilt du paa denne tid oprætte Israels Rige igien? Hand sagde til dem: Eder bør icke at vide tid eller stund/ huilcke Faderen beuarede til sin mact/ Men i skulle anamme den hellige Aandz krafft/ som skal komme paa eder/ oc i skulle vere mine Vidne i Jerusalem/ oc i gantske Judea oc Samaria/ oc indtil Jordens ende.

Oc hand førde dem hen vd til Bethania/ oc opløffte Henderne/ || oc velsignede dem/ Oc det skede/ der hand velsignede dem/ effter hand haffde nu talet nock met dem/ effter hand vaar opstaaen/ skildis hand fra dem/ oc bleff opløfft/ at de saae der paa/ oc foer op i Himmelen/ oc en Sky tog hannem op faar deris øyen/ oc sette sig hos Guds høyre haand. Oc der de saae effter hannem/ at hand foer op i Himmelen/ see/ da stode tho mend hos dem i huide klæder/ huilcke der oc sagde: I Mend aff Galilea/ hui staa i/ oc see til Himmelen? Denne || Jhesus/ som er optagen fra eder til Himmelen/ skal komme/ lige som i haffue feet hannem fare til Himmelen.

Men de tilbade hannem/ oc vende tilbage igien til Jerusalem met stor glæde/ fra det Bierge/ som kaldis Olie bierge/ huilcken der er nær hos Jerusalem/ oc ligger en Sabbaths vey der fra. Oc der de komme ind/ stigede de op paa Løfftet/ oc bleffue der/ Petrus oc Jacobus/ Johannes oc Andreas/ Philippus oc Thomas/ Bartholomeus oc Mattheus/ Jacobus Alphei søn/ oc || Simon Zelotes/ oc Judas Jacobi. Disse alle vaare stedze endrectelige tilsammen met Bøn oc formanelse met Quinderne/ oc Marie Jhesu moder/ oc hans Brødre/ oc vaare altid i Tempelen/ prisede oc loffuede Gud/ Amen.

Oc i de dage traadde Petrus op iblant Disciplene/ oc sagde: (Men Skaren ved Naffn/ vaar tilsammen ved hundrede oc 193 tiue) I Mend oc Brødre/ Scrifften skulde fuldkommis/ huilcken den hellig Aand før sagde ved Daidz Mund/ om Juda/ || som vaar deris Ledsagere/ der grebe Jhesum/ thi hand vaar tald met oss/ oc haffde anammet dette Embede met oss. Denne forhuerrffuede Ageren for den wretfærdige Løn/ oc hengde sig oc brast mit i thu/ oc alt hans Jnduol vdueltis. Oc det er kundgiort faar alle/ som bo i Jerusalem/ saa/ at den samme Ager kaldis paa deris Maal/ Hakeldama/ det er/ en Blodager. Thi det staa screffuet i Psalmebogen/ Deris Bolig skal bliffue øde/ oc der skal ingen vere som der vdi skal bo. Oc || En anden skal tage hans Biscope døme.

Saa skal nu en aff disse Mend/ som haffue veret hos oss/ den gantske tid offuer/ der vor Herre Jhesus gick vd oc ind hos oss/ fra Johannis Daab/ indtil den dag/ der hand bleff tagen fra oss/ vere it Vidne til hans opstandelse met oss. Oc de skickede tho/ Joseph som kaldedis Barsabas/ met det tilnaffn Justus/ oc Matthiam/ bade oc sagde: Herre/ som kiender alle Hierter/ giff tilkiende/ huilcken du haffuer vdualt aff disse tho/ || At en kand anamme denne tieniste oc Apostels Embede/ som Judas vigede fra/ at hand gick bort til sin sted. Oc de kaste Laad mellem dem/ oc Laaden falt paa Matthiam/ Oc hand bleff skicket til de Elleffue Apostle.

Oc der Pintzdag vaar fuldkommen/ vaare de alle endrectelige tilsammen. Oc der skede hastelige it Bulder aff Himmelen/ som it veldigt Vær/ oc opfylte det gantske Hus/ som de sade. Oc mand saa Tunger atskillige paa dem/ som de haffde veret gloendis/ || Oc hand sætte sig paa huer besynderlige aff dem/ oc de bleffue alle fulde aff den hellige Aand/ Oc begynte at predicke met andre Tunger/ effter som den hellig Aand gaff dem vd/ at sige: Oc de ginge vd/ oc predickede alle stede/ oc Herren arbeydede met dem/ oc stadfeste Ordet/ ved metfølgende Tegen.

Christus leffuer en Konge euindelige/ Amen. ||

194

Doctor Johannes Bugenhagen Pommer til læseren.

WI haffue met flijt tilsammen screffuet vdaff de fire Euangelister/vor Herris Jhesu Christi pinis oc forklarings

Historie/ oc somt noget nær altoflitelige/ dog icke vden Aarsage/ Fordi somme mene saa/ at historien er skeet wræt/ om de see nogle ord vere borte/ Deris skrøbelighed tiene wi gerne her met/ dog bede wi de andre/ at de saadant holde oss til gode/ Thi her er ingen fare/ om der

er || noget i ordene til offuerløbs/ Fordi det er meget lættre/ at bortkaste de offuerflødige ord (som kunde siunis at vere offuerflødige) end at legge til/ det som vaar borte aff Historien.

Wi haffue en god samuittighed der paa/ at wi haffue intet tilhobe forligt vdaff atskillige Historier (som det siunis vnder tiden) oc giffuet det sin ordning/ huor til at historiens samheng icke obenbarlige oss tiltuinget haffuer/

Det wi langt anderledis haffue seet aff somme her til/ || och saa ilde/ at deris forligelse/ eller concordantie/ som de saa kaldede/ obenbarlige er wenn met Euangelisternis historie. Der som nogen vil komme det bedre tilsammen/ lade wi gerne skeep/ Wi haffue alle stede giffuet Aarsagen tilkiende/ om denne Histories forligelse/ paa det/ at du icke skalt mistencke/ at wi aff daarlighed haffue taget oss noget faare. ||

195

Det Liij. Capittel aff den Prophete Esaia/ Om Jhesu Christi død oc pine/ oc om hans ærefulde opftandelse.

SEe/ min Tienere skal gjøre vijslige/ oc hand skal ophøyes oc meget høyt opløfftis/ At mange skulle forargis offuer dig/ effterdi hans Skickelse er wsiunligere/ end andre Folck/ oc hans Anseelse/ end Menniskens Børn. Men saa skal hand bestencke mange Hedninge/ at Kongerne skulle ocsaa tillycke deris || mund mod hannem/ Thi dem som intet vaar kundgiort om hannem/ de samme skulle det see met Lyst/ Oc de som intet haffue hørt der aff/ de skulle det mercke.

Men huo troer vor Predicken? oc huilcken bliffuer Herrens Arm obenbaret? Thi hand opskiuder lige som en Quist faar hannem/ og lige som en Rod aff tør Jord/ Hand haffuer ingen skickelfe eller deylighed/ Wi saae hannem/ Men der vaar ingen Skickelse som oss behagede. Hand vaar den aller foracteligste/ || oc wuærdeligste/ fuld aff pine oc siugdom/ Hand vaar saa foractet/ at mand skiulte ansictit for hannem/ Der faare actede wi hannem intet.

Sandelige hand bar vor Siugdom/ oc tog vor Pine paa sig/ Men wi actede Hannem for den/ som vaar plaffuet/ oc slagen aff Gud oc Pint. Men hand er saar giort for vore Misgerningers skyld/ oc knuset for vore Synders skyld/ Straffen ligger paa Hannem/ Paa det at wi skulle haffue Fred/ Oc wi ere || helbrede gjorde ved hans Saar. Wi fore alle vild/ lige som Faar/ huer saa paa sin vey/ Men Herren kaste alle vore Synder paa hannem.

Der hand bleff straffet oc pint/ da lod hand sin Mund icke op/ lige som it Lam der ledis til at Slacte/ oc lige som it Faar/ som tier stille faar den som det klipper/ oc lader icke sin Mund op.

196

Men hand er optagen fra Angist oc Dommen/ Huo vil vdsige hans Leffnets langhed? Thi hand er bort reffuen aff de Leffuendis Land/ der hand || vaar plaffuet for mit Folckis Misgierning. Oc hand er Jordet som de Wgudelige/ oc død som en Rig/ endog at hand gjorde ingen wret/ oc der vaar icke besuigelse i hans Mund? Men Herren vilde saa knuse hannem met Siugdom.

Naar hand haffuer giffuit sit Liff til Skyldoffer/ da skal hand faa Sæd/ oc leffue lenge/ oc Herren Forsæt skal gaa frem ved hans Haand. Fordi at hans Siæl haffuer arbeydet/ skal hand see sin Lyst/ oc haffue Nock. Oc i det || mand kiender hannem/ skal hand min Tienere den Retfærdige/ gjøre mange retfærdige/ for hand bær deris synder. Der faare vil ieg giffue hannem store Hobe til Byte/ oc hand skal faa de stercke til Roff/ Fordi at hand gaff sit Liff i døden/ Oc vaar regnet lige som Misbedere/ Oc hand bar mangis Synder/ Oc bad for Misbedere. ||

Om Jesu Christi tilkommelse paa den Yderste dag/ aff det XXV. Capit. Matthei.

WAar Menniskens Søn kommer/ i sin Herlighed/ oc alle hellige Engle met hannem/ Da skal hand side paa sin herligheds Stol/ og alle Folck skulle forsamlis faar hannem/ Oc hand skal skille dem fra huer andre/ lige som en Hyrde skil Faar fra Geder/ oc hand skal skicke Faarene hos sin Høyre Haand/ oc Gederne hos den venstre || Haand. Saa skal da Kongen sige til dem hos sin høyre Haand: Kommer hid i min Faders velsignede/ arffuer det Rige som eder er beredt aff Verdens begyndelse. Thi ieg hungrede/ oc i gaffue mig mad. Jeg tørstede/ og i gaffue mig dricke. Jeg vaar Fremmet/ oc i lonte mig hus. Jeg vaar Nøgen/ oc i klædde mig. Jeg vaar Siug/ oc i besøcte mig. Jeg vaar i Fengsel/ oc i komme til mig.

197

Da skulle de Retfærdige suare hannem/ oc sige: Herre/ Naar saae wi dig hungrig/ || oc gaffue dig mad? Eller tørstig/ oc gaffue dig dricke? Naar haffue wi seet dig Fremmet/ oc lonte dig hus? Eller nøgen/ oc haffue klædt dig? Naar haffue wi seet dig siug eller fangen/ oc ere komne til dig? Oc Kongen skal suare/ oc sige til dem: Sandelige siger ieg eder/ Huad som i haffue giort en aff disse mine minste Brødre/ det haffue i giort mig.

Da skal hand oc sige til dem hos den venstre haand: Gaar bort fra mig/ i Forbandede/ i den euige Jld/ som || er beredt Dieffuelen oc hans Engle. Jeg vaar hungrig/ oc i gaffue mig icke mad. Jeg vaar tørstig/ oc i gaffue mig icke dricke. Jeg vaar Fremmet/ oc i lonte mig icke herbere. Jeg vaar Nøgen/ oc i klædde mig icke. Jeg vaar Siug/ oc Fangen/ oc i besøcte mig icke.

Da skulle de ocsaa suare hannem/ oc sige: Herre/ Naar haffue wi seet dig hungrig eller tørstig/ eller fremmet/ eller nøgen/ eller siug/ eller fangen/ Oc haffue icke tient dig? Da skal hand suare || dem/ oc sige: Sandelige siger ieg eder/ Huad som i icke haffue giort en aff disse minste/ det haffue i oc icke giort mig. Oc de skulde gaa i den euige Pine/ Men de Retfærdige i det euige Liff.

198

199

NOTER.

S. 143 L. 1 f. *Frw Eline Gøye* , se nærv. Udg. II. Bind S. 85.

- - 25. *den lille Bønebog* d. e. Palladius' Oversættelse af Ochinus Bønner, udg. i nærv. Udg. II. 83 ff.

S. 144 L. 11. *den Billedebog/ som de kalde den lille Passional paa Tytske* ; formentlig: [*Luther:*] *Passion/ vnsers HERRen Ihesu Christi/ Auß den vier Euangelisten gezogen/ Mit schönen Figuren gezieret* . Af denne Passionshistorie findes paa d. kgl. Bibl. en Udgave fra 1553 (med 50 farvelagte Helsides Træsnit, en paa hvert Blad vis à vis Texten) og en Udgave uden Aarstal (med samme Træsnit men uden Farver). Begge Exemplarer er særdeles godt bevaret.

S. 144 L. 28. *en Træ afftens faste* - synes at være et gængs folkeligt Udtryk knyttet til Korsmesse, 3. Maj. Dagen før maa da have været Fastedag. Udtrykket er mig ikke bekendt andet Steds fra.

200

TEXTRETTELSER.

S. 144	^{L.} 34.	<i>befinde</i> (saaledes senere Udgaver)	Orig.	<i>besinde</i>
- 145	- 13.	<i>met flit</i> (saaledes senere udgaver)	-	<i>oc flit</i>
- 152	- 7.	<i>tilkiende</i>	-	<i>tilikende</i>
- 153	- 11.	<i>Marci. XI</i>	-	<i>Marci. II</i>
- 158	- 28.	<i>hannem</i>	-	<i>hannen</i>
- 160	- 19.	<i>største</i>	-	<i>sttørste</i>
- 170	- 28.	<i>Ihesum</i>	-	<i>Ihesun</i>
- 173	- 22.	<i>Paa</i>	-	<i>Pa</i>
- 178	- 22.	<i>tenckte</i>	-	<i>tencke</i>
- 186	- 31.	<i>Vecterne</i>	-	<i>Vecterni</i>
- 189	- 2.	<i>alt</i> . (= Bibl. 1550, Luc.24.48)	-	<i>at</i>
- 189	- 32.	<i>Kaster garnet til den</i>	-	<i>Kastergarnettil dem</i>
- 190	- 27.	<i>Elsker du mig/</i>	-	<i>Elsker du mig:</i>
- 196	- 7.	<i>hannem</i>	-	<i>hannam</i>